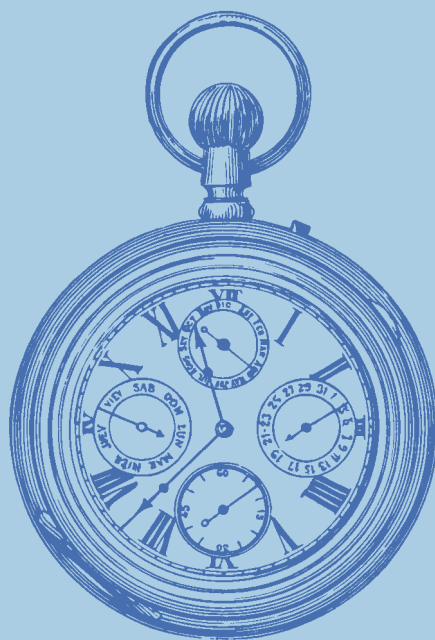

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ-KONZERVATIVNÍ DISKUSI

O B S A H

Jak nadměrná vláda zničila starobylý Řím

Spekulační trhy a ekonomická složitost

Spravedlnost bez soukromého vlastnictví?

Přání mas

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ-KONZERVATIVNÍ DISKUSI

se nacházejí také na internetovské adrese

<http://all.at/rozhledy/>

a proto máte možnost si:

- časopis číst Vaším oblíbeným prohlížečem
- zdarma stáhnout texty ve formátu MS Word a grafickém PDF formátu
- vyžádat pravidelné e-mail avízo o novém čísle
- přečíst reakce a příspěvky našich čtenářů

Můžete zakoupit v
Knihkupectví SEIDL
Štěpánská 26
110 00 Praha 1

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ-KONZERVATIVNÍ DISKUSI

O B S A H

Úvodní slovo	3
Jak nadměrná vláda zničila starobylý Řím	4
<i>Jak bylo soukromé bohatství postupně konfiskováno nebo zdaněno, odvezeno nebo skryto, ekonomický růst se zpomalil až ke skutečné stagnaci.</i>	
BRUCE BARTLETT (PŘELOŽIL PETR PLECITÝ)	
Spekulační trhy a ekonomická složitost	14
<i>Pojednání o tom, že důsledná obrana trhu vyžaduje dlouhodobou, pružnou strategii.</i>	
LUDWIG M. LACHMANN (PŘELOŽIL MARTIN ČIHÁK)	
Spravedlnost bez soukromého vlastnictví?	18
<i>Kritická recenze českého vydání známého díla.</i>	
MARTINA PELIKÁNOVÁ	
Přání mas	27
<i>Také máte blbou náladu? Existují na světě země, jejichž obyvatelé takovéto problémy nemají.</i>	
PAVEL KOHOUT	

TOTO ČÍSLO VYŠLO S PŘÍSPĚNÍM
SUPPORTED BY A GIFT FROM

James H. Ottaway Jr.
Senior Vice President
Dow Jones & Company, Inc.
Publisher of The Wall Street Journal Europe

SVOBODNÉ ROZHLEDY

jsou liberálně konzervativní revue

SVOBODNÉ ROZHLEDY

nesledují každodenní politický horizont

SVOBODNÉ ROZHLEDY

se orientují na dlouhodobá politická, ekonomická, sociální
a filosofická témata

SVOBODNÉ ROZHLEDY

jsou prostorem pro liberálně-konzervativní diskusi

SVOBODNÉ ROZHLEDY

PROSTOR PRO LIBERÁLNĚ KONZERVATIVNÍ DISKUSI

SVOBODNÉ ROZHLEDY - Prostor pro liberálně-konzervativní diskusi

Vydává: Společnost pro občanský rozhled

Adresa redakce: Nový lesík 2/942, 162 00 Praha 6, rozhledy@usa.net

Registrace: MK ČR č. 7777

ISSN 1211-8583

Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s.p. - Odštěpný závod Praha

čj. nov 6323/97 ze dne 21.11.1997

Šéfredaktor: Daniel Münich (tel. 02/240 05 175, munich@cesnet.cz)

Redakce: Martin Čihák (tel. 02/240 06 107, martin_cihak@koba.cz)

Radek R. Dyntar

Ladislav Flegl

Pavel Kohout

Petr Plecítý

Michal Tošovský

Michal Zapletal

Jazyková redakce: Jan Bočan

Copyright: Společnost pro občanský rozhled tímto umožňuje reprodukovat materiály uveřejněné ve Svobodných
rozhledech za předpokladu, že bude uveden zdroj. Výše uvedené se netýká článků, u kterých bude uvedeno
„Všechna práva vyhrazena“.

Vážení čtenáři,

ve starém dobrém kabátě se Vám do rukou dostává nové číslo *Svobodných rozhledů*, které připravila nově rozšířená redakční rada. Vydavatel časopisu, *Společnost pro občanský rozhled*, tímto krokem reaguje na rostoucí zájem o časopis a rozšiřující se okruh jeho pravidelných čtenářů. Názory nových členů redakční rady pravděpodobně znáte již ze stránek novin a časopisů nebo z naší internetové stránky. Takto rozšířená redakční rada si dala za cíl nejen postupně rozšiřovat rozsah, ale především usilovat o jeho vyšší rozmanitost, tedy i o širší rozhled jeho čtenářů.

První článek ukazuje, že dějiny nejsou jen sledem slabých a silných panovníků, ale že dějinný vývoj v delší perspektivě z velké části určuje míra zásahů státní moci do spontánních ekonomických procesů a omezování ekonomických svobod. Rostoucí daňové břímě postupně zahubilo starověký Řím a představuje velké nebezpečí pro naši společnost i dnes.

Již dříve slíbený článek od Ludwiga Lachmana, významného představitele Rakouské školy, navazuje na článek v minulém čísle. Autor v něm názorně ukazuje, že trhy jsou složité mechanismy, které nelze snadno popsat ani snadno pochopit, a že jejich zjednodušené chápání svádí na scestí nejen nepřátele trhu, ale i jejich zastánce.

Dále jsme pro Vás připravili autorský článek, který polemizuje se známým, ale kontraverzním pojetím spravedlnosti Johna Rawlse. Aniž byste museli být předem obeznámeni s teorií spravedlnosti, jeho autorka Vás svou polemikou zavede přímo k jádru otázek, jejichž zodpovězení je nezbytnou podmínkou pro formulování liberálně-konzervativních přístupů.

Na závěr si Vám dovoluji připomenout, že *Svobodné rozhledy* vycházejí především díky dobrovolným příspěvkům Vás, tedy našich čtenářů. Pokud je Vám blízký ideový okruh, ze kterého obsahově vycházíme, a chtěli byste svým dílem podpořit snahu naší společnosti, zašlete prosím Váš příspěvek v libovolné výši formou přiložené předvyplněné složenky.

Za novou redakci Vám inspirativní myšlenkový zážitek přeje,

Daniel Münich, šéfredaktor

Za příspěvky tentokrát děkujeme Boženě Grollové, Mojmíru Hamplovi, Vilému Matauschovi, Václavu Patejdlovi, Zdeňku Pokornému a Lubomíru Severovi.

Jak nadměrná vláda zničila starobylý Řím

BRUCE BARTLETT* (PŘELOŽIL PETR PLECITÝ)

Počátkem 3. století př. n. l. začala římská ekonomická politika stále více kontrastovat se zbytkem helénského světa, zvláště pak s Egyptem. V Řecku a v Egyptě se postupně ekonomika stávala vysoce reglementovanou, zbavovala individua svobody sledovat osobní zisk ve výrobě či obchodě, drtila je těžkým břemenem zdanění a nutila pracovníky do velkých kolektivů, kde se měli jen o málo lépe než včely ve velkém úlu. Pozdější helénská doba byla také obdobím takřka neustálého válčení, které společně s přebujelým pirátským uzavřelo moře pro obchod. Výsledek, jak se dalo tušit, byla stagnace.

Stagnace oslabilu státy ve Středomoří natolik, že Řím mohl počátkem 3. století př. n. l. neochvějně rozšiřovat svou moc. Od 1. století př. n. l. byl Řím nesporným vládcem Středomoří. Bohužel, po vítězství Říma nenásledoval mír, neboť jeho sílu podkopávaly občanské války.

Politika svobodného trhu za Augusta

Po zavraždění Césara v roce 44 př. n. l. skončil jeho adoptivní syn Oktavian interní svár vítězstvím nad Markem Antoniem v bitvě u Actia v roce 31 př. n. l. Oktavianovo vítězství bylo z nemalé části výsled-

Horentní daně a zabavování zásob armádou, stejně jako nekontrolovaná inflace a uzavírání obchodních tras uvrhlo ekonomiku do vážné deprese

kem upřednostnění římské ekonomické svobody proti orientálnímu despotismu reprezentovaném Antoniem, který uprchl do Egypta a oženil se s Kleopatrou v roce 36 před Kristem. Jak to vyjádřil Oertel (1934:386), “Vítězství Augusta a Západu znamenalo... zmaření tendencí ke státnímu kapitalismu a státnímu socialismu, které se mohly uskutečnit ... kdyby Antonius a Kleopatra zvítězily.”

Avšak dlouhá léta války zanechala těžké ztráty na římské ekonomice. Horrentní daně a zabavování zásob armádou, stejně jako nekontrolovaná inflace a uzavírání obchodních tras uvrhlo ekonomiku do vážné deprese. Především podnikatelé a obchodníci vyžadovali mír a stabilitu, aby znovu vybudovali své bohatství. Stále častěji začali věřit, že mír a stabilita může být udržena jen tehdy, pokud bude moc centralizována v jedné ruce. Tímto mužem měl být Oktavian, který převzal jméno Augustus a stal se prvním římským císařem v roce 27 př. n. l. a vládl do roku 14 n. l.

Ačkoli zřízení římského principátu znamenalo zúžení politických svobod, vedlo k rozšíření svobod ekonomických¹. Augustus jednoznačně preferoval soukromé podniky, soukromý majetek a svobodný obchod (Oertel 1934:48; Walbank 1969:23). Brímě

zdanění bylo významně sníženo zrušením zemědělské daně a celkovým sjednocením daní (Rostovtzeff 1957:48). Mír přinesl obnovu živností a obchodu. Rozvoj byl dále podpořen římskými investicemi do kvalitních cest a přístavů. S výjimkou mírných celních poplatků (odhadem 5%) vládl volný obchod v celém impériu. Bylo to slovy Michaela Rostovtzeffa období “téměř úplné svobody obchodu a výjimečné příležitosti pro soukromou iniciativu” (Rostovtzeff 1957:54)

Tiberius, druhý římský císař (14 - 37 po n. l.) prodloužil Augustovu politiku do 1. století n. l. Jeho velkou tužbou bylo podnítit růst a ustavit mohutnou střední třídu (buržoazie), v níž viděl páteř impéria. Oertel (1939:232) popisuje situaci takto:

“První století naší doby bylo rozhodně svědkem vysokého stupně ekonomické prosperity, která byla umožněna výjimečně příznivými podmínkami. Uvnitř impéria zahrnující obrovská teritoria, na nichž byl zajištěn mír a bezpečné spojení, byla možná existence buržoazie, jež měla především ekonomické zájmy a která udržovala ekonomickou formu opírající se o starou městskou kulturu charakterizovanou individualismem a soukromými podniky, a která využívala všechny přirozené výhody tohoto systému. Stát záměrně podněcoval tuto aktivitu buržoazie, jak prostřednictvím vládní ochrany a liberální ekonomické politiky, která garantovala svobodu jednání a organický růst podle principů “laissez faire, laissez aller”, tak prostřednictvím opatření podporujících ekonomickou aktivitu.”

Samozřejmě, ekonomická svoboda nebyla univerzální. Egypt, který byl osobním vlastnictvím římského císaře, převážně zachoval svůj socialistický systém (Rostovtzeff 1929, Milne 1927). Avšak i zde se uskutečnila určitá liberalizace. Bankovníctví bylo deregulováno a vedlo k vytvoření mnoha soukromých bank (Westermann 1930:52). Část půdy byla privatizována a státní monopoly byly oslabeny, čímž se

podnítilo soukromé podnikání i když ekonomika zůstala nadále většinou státní.²

Subvence potravin

Důvod, proč si Egypt zachoval svůj specifický ekonomický systém a nebylo mu umožněno podílet se na všeobecné ekonomické svobodě římského impéria, je ten, že byl hlavním zdrojem zásob obilí pro Řím. Udržení tohoto zdroje bylo nezbytné pro přežití Říma zvláště s ohledem na politiku distribuování obilí (později chleba) zdarma všem římským občanům, která začala v roce 58 př. n. l.. Do časů Augusta tato podpora poskytovala jídlo zdarma pro zhruba 200 000 Římanů. Císař platil náklady tohoto rozdělování, stejně jako náklady na zábavné hry ze své vlastní kapsy, v zásadě ze svých osobních držeb v Egyptě. Zachování nepřerušného toku obilí z Egypta do Říma bylo proto hlavním úkolem všech římských císařů a důležitou základnou jejich moci (Rostovtzeff 1957:145).

Politika distribuování obilí zdarma se vyvinula postupně během dlouhého

období a procházela periodickými obměnami.³ Původ této praxe se datuje od Gaia Graccha, který roku 123 př. n. l. ustanovil, že všichni římsští občané mají nárok koupit si měsíční dávku obilí za pevnou cenu. Cílem nebylo ani tak poskytnout dotaci, jako vyrovnat sezónní výkyvy v cenách obilí tím, že bude umožněno lidem platit stejnou cenu během celého roku.

Prodej obilí za pevnou cenu skončil za diktátorství Sully přibližně v roce 90 př. n. l. Avšak od roku 73 př. n. l. stát opět začal poskytovat římským občanům obilí za pevnou cenu. V roce 58 př. n. l. Klodius zrušil poplatek a začal distribuovat obilí zdarma. Výsledkem bylo prudké zvýšení přílivu vesnické chudiny do Říma a rovněž osvobození mnoha otroků, kteří se tak rovněž kvalifikovali pro pobírání této dávky. Do časů Julia Caesara pobíralo obilí zdarma kolem 320 000 lidí, Caesar snížil toto číslo na 150 000 pravděpodobně spíše tím, že více

***Do časů Julia Caesara
pobíralo obilí zdarma
kolem 320 000 lidí.***

prověřoval doklad o občanství než tím, že by omezoval tradiční nárok.⁴

Za Augusta se počet lidí majících nárok na obilí zdarma zvýšil opět na 320 000. Avšak v roce 5 př. n. l. Augustus začal omezovat distribuci. Nakonec se počet lidí dostávajících obilí stabilizoval na 200 000. Toto byla zřejmě nejzazší mez a od této doby byla distribuce obilí omezena na ty, kteří měli na obilí opravdu nárok. Ačkoli následující císaři čas od času rozšířili nárok na obilí na určité skupiny, jako Nero zahrnutím Pretorijské gardy v roce 65 n. l., celkové množství lidí dostávajících obilí zůstalo v zásadě stabilizované.

Distribuce obilí zdarma zůstala v platnosti v Římě až do konce císařství, ačkoli ve 3 století obilí nahradil pečený chléb. Za Septimia Severa (193 - 211 n. l.) byl distribuován zdarma také olej. Následující císaři příležitostně přidali ještě rozdávání vepřového masa a vína. Nakonec i jiná města říše jako Konstantinopole, Alexandrie, Antiochie začala poskytovat podobné dávky (Jones 1986: 696-97).

Nicméně i přes politiku rozdávání obilí bylo velké množství zásob římského obilí distribuováno prostřednictvím volného trhu. Byly pro to dva hlavní důvody. Prvním bylo, že přiděl obilí byl nedostatečný k přežití. Druhým důvodem bylo, že podpora byla k dispozici jen dospělým římským mužům, čímž bylo vyloučeno velké množství žen, dětí, otroků, cizinců a dalších, kteří neměli římské občanství a žili v Římě. Rovněž vládní úředníci byli většinou vyloučeni z nároku na podporu. Následkem toho zde zůstal velký soukromý trh s obilím, který byl zásobován nezávislými obchodníky (Casson 1980).

Zdanění v republice a v raném císařství

Rozšiřování podpory bylo důležitým důvodem růstu daní v Římě. V raných dnech Římské republiky byly daně celkem mírné, sestávaly hlavně z majetkové daně na všech-

ny druhy jmění a zahrnovaly půdu, domy, otroky, zvířata, peníze a movitý majetek. Základní sazba byla jen 0,01 procenta, i když příležitostně zvyšovaná na 0,03 procenta. Daně financovaly v první řadě armádu v době války. Mnohokrát byla daň posléze refundována (Jones 1974:161). Daně byly vybírány přímo od jednotlivců, kteří byli počítáni v periodických sčítání lidu.

Jak se Řím rozpínal po sjednocení Itálie v roce 272 př. n. l., tak se zvětšovaly i římské daně. Avšak v provinciích byl častější formou daně desátek vybíraný od komunit než daň vybíraná od jednotlivců.⁵ Bylo tomu tak částečně proto, že sčítání lidu byla prováděna zřídka, což znemožňovalo přímé zdanění, a také protože bylo jednodušší spravovat daň od komunit. Lokální komunity si totiž samy rozhodly, jak rozdělí daň uloženou na své občany (Goffart 1974:11).

K vybírání provinčních daní byli často využíváni tzv. daňoví sedláci. Oni zaplatili státu za právo vybírat daně v určité oblasti. Vždy jednou za několik let bylo toto právo dáno do dražby, aby se získalo pro římskou poklad-

Jak se Řím rozpínal po sjednocení Itálie v roce 272 př. n. l., tak se zvětšovaly i římské daně.

nu nějaké zvýšení daňové kapacity. V důsledku toho sedláci půjčovali státu peníze za daňové výběry. Oni měli také odpovědnost za přeměnu provinčních daní, které byly často vybrány v naturáliích, do finanční hotovosti.⁶ Vybírání daní sedláky muselo tudíž poskytnout dostatečné příjmy k předplacení daní státu plus dostatek k pokrytí nákladů příležitosti (úrok), transakční náklady spojené s přeměnou vybraných naturálií na finanční hotovost a rovněž zisk. Tento způsob vybírání daní byl pro výběřčí celkem výnosný a byl hlavním investičním prostředkem bohatých občanů Říma (Levi 1988: 71-94).

Augustus skončil s vybíráním daní pomocí sedláků kvůli stížnostem provincií. Zajímavé bylo, že jejich protesty nebyly jen kvůli nadměrnému ohodnocení majetku sedláky, jak by se dalo očekávat, ale také kvůli skutečnosti, že provincie se stávaly hluboce zadluženými. A. H. M. Jones

(1968:11) popisuje problémy s daňovými sedláky:

“Velmi brzy začal v provinciích útlak a násilné vymáhání a již v období pozdní republiky dosáhlo značných rozměrů. Většina guvernérů se zajímala v úřadu především o získání vojenské slávy a o vydělání peněz. Proto od společností s právem vybírat daně očekávali vytvoření maximálního zisku. Obvykle existovala tajná dohoda mezi guvernérem a dodavateli vybraných daní. Senát byl příliš daleko, aby nad nimi mohl vykonávat účinnou kontrolu. Dalším velkým zneužíváním provincií bylo rozšířené půjčování peněz za nehorázné úroky komunitám, které nemohly vybrat včas dostatek hotovosti, aby uspokojily jak nehorázné požadavky výběrčích daní, tak vydírání guvernérů.”

Výsledkem těchto zneužívání bylo nahrazení vybírání daní sedláky přímým zdaňováním na počátku Římského císařství (Hammond 1946:85). Od té doby provincie platily majetkovou daň kolem 1 procenta a daň z hlavy každého dospělého. To samozřejmě vyžadovalo pravidelná sčítání lidu, aby byli spočítáni daňoví poplatníci a zhodnocen zdanitelný majetek. Tato změna vedla k významnému posunu v základu zdanění (Jones 1974: 164-66). Za daňových sedláků bylo zdanění velkou měrou založeno na současném příjmu. V důsledku toho se výtěžek lišil podle ekonomických a klimatických podmínek, neboť sedláci měli jen omezený čas k vybrání příjmů, na které měli nárok, a samozřejmě se soustředili na vybírání takových daní, které byly nejsnadněji dostupné. Protože majetek jako půda bylo těžké přeměnit v hotovost, nezbytně to znamenalo, že příjem byl hlavním základem zdanění. A neboť sedláci dražili příjmový potenciál komunity, znamenalo to, že velká část jakéhokoli zvýšení příjmu připadla sedláckům.

Naproti tomu augustiánský systém byl daleko méně progresivní s výší příjmu. Posun k rovnému zdanění založeném na ma-

***Většina guvernérů se
zajímala v úřadu
především o získání
vojenské slávy
a o vydělání peněz.***

jetku a na populaci podřídil výtěžek pravidlům daňového systému a významně se zredukovala progresivita zdanění. V systému daňových sedláků růst daňové kapacity vedl k vyšším daním, zatímco v Augustiánském systému byly komunity povinny zaplatit fixní částku. Tudíž jakékoli zvýšení v příjmu zůstalo celé obyvatelstvu a nemuselo být sdíleno s Římem. Jednotlivci znali dopředu přesnou částku svého daňového účtu a věděli, že jakýkoli příjem nad tuto sumu byl celý jejich. Toto byl samozřejmě velký podnět pro výrobu, neboť marginální daňová sazba nad daňový výměr byla nula. V ekonomických termínech lze říct, že zde nebylo žádné skutečné *excess burden* (Musgrave 1959: 140-59). Samozřejmě do té míry, že vyšší příjem zvýšil majetek a část tohoto zisku byla zdaněna novým ohodnocením majetku. Ale krátkodobě byl daňový systém velmi prorůstový.

Vzestup a pád ekonomického růstu

Římská prorůstová politika včetně vytvoření velkého společného trhu zahrnujícího celý středomořský prostor, stabilní měna a umírněné daně měly pozitivní dopad na obchod. Keith Hopkins našel empirickou podporu pro toto tvrzení, když si povšimnul prudkého zvýšení množství ztroskotaných lodí datovaných od pozdní Republiky a raného Císařství v porovnání se staršími obdobími (Hopkins 1980: 105-6). Zvýšení obchodu vedlo ke zvýšení počtu cest lodí, a proto ke zvýšení pravděpodobnosti, že vraky lodí budou datovány do tohoto období. Rostovtzeff (1957:172) uvádí, že “obchod, a zvláště ten zahraniční a meziprovinční námořní, poskytoval hlavní zdroj bohatství římské říše.”

Hopkins (1980: 106-12) poznamenává, že se prudce zvýšila nabídka římských peněz, což doprovázelo rozmach obchodu. Dále poznamenává, že tato expanze nabídky peněz nevedla k vyšším cenám. V raném období Augustovy vlády poklesly také

úrokové míry na historicky nejnižší úroveň v římské historii (Homer 1977:53). To napovídá, že nabídka zboží a služeb rostla přibližně stejně, jako se zvyšovala nabídka peněz. Byla zde také pravděpodobně zvýšená poptávka po hotovosti k placení daní a nájmů, což dovysvětluje, proč zvýšená nabídka peněz nebyla inflační. Během raného Císařství byly příjmy tak vysoké, že stát byl schopen pustit se do masivních programů veřejných prací. Augustus opravil všechny cesty v Itálii a v Římě, opravil chrámy a mnohé nové vybudoval, vybudoval mnoho aquaduktů, lázní a dalších veřejných budov. Avšak Tiberius omezil program budování a shromažďoval velké sumy peněz. Toto vedlo k finanční krizi v roce 33 n. l., v níž byl vážný nedostatek peněz. Tento nedostatek peněz mohl být způsoben zákonem o lichvě, který nebyl po několik let užíván, ale v této době začal být soudy znovu prosazován (Frank 1935). Nedostatek peněz a zredukování státních výdajů vedlo k ostrému poklesu ekonomické aktivity, která byla oživena, až když stát poskytl velké půjčky na nulový úrok, aby zajistil likviditu. (Thornton a Thornton 1990).⁷

Za Klaudia (41-54 n. l.) římská říše připojila své poslední velké teritorium dobytím Británie. Nedlouho poté za Trajana (98-117 n. l.) dosáhla Římská říše své největší geografické velikosti. Následkem toho stát již nedostával další vazalské příspěvky a jakékoli zvýšení příjmů muselo od té doby pocházet z vnitřku říše. Ačkoli Rostovtzeff (1957:91) oceňuje julio-klaudiánské císaře za udržení augustiánské politiky *laissez faire*, poptávka státu po příjmech již začala podřývat sílu římské ekonomiky. Příklad z časů Kaliguly (37-41 n. l.) byl zaznamenán Filem (20 př. n. l. - 50 n. l.):

“V nedávné době jistý muž, který byl jmenován výběřčím daní v naší zemi, poté když někteří z těch, kteří dlužili poplatek státu, utekli ze své chudoby z obavy před nesnesitelným trestem, jestliže nezaplatí, vzal násilím ženy, děti, rodiče a celé rodiny

těchto mužů, mlátil je, urážel je a zkoušel na ně všechny způsoby špatného zacházení, chtěl je přinutit buď poskytnout informaci, kde se uprchlí muži skrývají, nebo zaplatit místo nich. Jenže oni nemohli udělat ani jednu z těchto věcí, prvou protože nevěděli, kde uprchlíci jsou a druhou, protože byli v ještě větší bídě než ti, co uprchli (Young 1993:610).”

Inflace a zdanění

Již z období vlády Nera (54-68 n. l.) jsou důkazy o tom, že poptávka po příjmech vedla k znehodnocení měny. Příjmy byly potřebné k placení zvyšujících se nákladů na obranu a na rostoucí byrokracii. Avšak raději než zvýšit daně preferoval Nero a následující císaři znehodnocení měny sní-

žením obsahu drahocenných kovů v mincích. To samozřejmě byla forma zdanění; v tomto případě se jednalo o daň na hotovost (Bailey 1956).

Ve většině císařství byly základními jednotkami

římské měny zlatý aureus, stříbrný denarius, a měděná nebo bronzová sesterce.⁸ Aureus byl ražen 40-42 do libry, denarius 84 do libry a sesterce byla rovna čtvrtině denaria. Dvacet pět denarií bylo rovno jednomu aureu a denarius byl považován za základní jednotku účetnictví.

Aureus nebyl běžně v oběhu. Následkem toho bylo znehodnocení omezeno hlavně na denarius. Nero snížil stříbrný obsah denaria na 90 procent a mírně zmenšil velikost aurea, aby udržel poměr 25 ku jedné. Trajanus (98-117 n. l.) snížil stříbrný obsah na 85 procent i když byl schopen udržet poměr s aureem díky velkému přílivu zlata. I když někteří historici tvrdí, že Trajanus znehodnotil denarius záměrně, aby udržel historický poměr mezi oběma platidly. Znehodnocování pokračovalo za vlády Marka Aurelia (161-180 n. l.), který snížil stříbrný obsah denaria na 75 procent, další znehodnocení bylo za Septimia Severa, a to na

Během raného Císařství byly příjmy tak vysoké, že stát byl schopen pustit se do masivních programů veřejných prací.

50 procent. Od poloviny 3. století n. l. měl denarius stříbrný obsah jen 5 procent.

Zajímavé je, že pokračující znehodnocení měny nezlepšilo fiskální pozici císařství. Je tomu tak díky Greshamovu zákonu ("špatné peníze vytlačují dobré"). Lidé shromažďovali starší mince s větším obsahem stříbra a platili daně těmi s nejmenším obsahem stříbra. Proto skutečné příjmy vlády mohly dokonce poklesnout. To vysvětluje Aurelio Bernardi:

"V počátku se znehodnocení ukázalo pro stát nepochybně výnosné. Nicméně během let byla tato výhodnost příliš využívána a ve století inflace (2. století n. l.), které toto znehodnocení přineslo, bylo velmi nevýhodné pro státní finance. Ceny se zvyšovaly příliš rychle a začalo být nemožné spoléhat se na okamžité proporční zvýšení fiskálních příjmů z důvodu rigidity aparátu vybírání daní."⁹

V počátku mohla vláda získat další příjmy prodejem státního majetku. Později více bezskrupulózní císaři jako Domitián (81-96 n. l.) používali smyšlená obvinění ke konfiskaci majetku bohatých. Vymýšleli si také různé výmluvy, aby mohli požadovat poplatky z provincií a od bohatých. Takové poplatky zvané aurum corinarium byly formálně dobrovolné a placeny ve zlatě k připomenutí zvláštních událostí jako nastoupení nového císaře nebo velkého vojenského vítězství. Caracalla (198 - 217 n. l.) často ohlašoval taková pochybná vítězství, aby mohl vybrat daň. Rostovtzeff (1957:417) nazývá tyto daně "čistou zločinnou".

Ačkoli pro obyčejné Římany daně nebyly zvýšeny, bylo římské občanství podstatně rozšířeno, aby bylo zachyceno více lidí do daňové sítě. Avšak pro bohaté byly daně prudce zvýšeny, zejména dědická daň a daň za propuštění otroka.

Příležitostně bylo daňové břemeno zmírněno zrušením dlužných daní (back tax) nebo jinými opatřeními. Jedna taková příležitost se přihodila za krátké vlády Perti-

naxe (193 n.l.), který nahradil násilnického Commoda (176-192 n. l.). Jak napsal Edward Gibbon (1932:88):

"Ačkoli bylo přijato každé nespravedlivé opatření a každý způsob vydírání, který mohl sebrat majetek subjektu do truhlice vládce, chamtivost Commoda byla i přesto nedostatečná jeho marnotratnosti, takže v době jeho smrti nebylo nalezeno ve vyčerpané pokladně více než 8000 liber k uhrazení výdajů vlády a k vyplacení urgentních požadavků na velkorysé dary, které byl nový císař donucen slíbit Pretoriánské gardě. I za těchto zoufalých podmínek měl

Pertinax šlechtinou rozhodnost zmírnit všechny despotické daně vymyšlené Commodem a zrušil všechny nespravedlivé nároky státní pokladny, prohlásiv před senátem ve výnosu, "že byl více uspokojen spravováním chudé

republiky čestně než bohaté tyranii a nečestností."

Bezskrupulózní císaři jako Domitián (81–96 n. l.) používali smyšlená obvinění ke konfiskaci majetku.

Státní socialismus

Bohužel, Pertinax byl výjimkou. Většina císařů pokračovala v politice znehodnocování peněz a stále vyšších daní vybírání zejména od bohatých. Válka proti bohatým nebyla jen z čistě fiskálních důvodů, ale byla také součástí vědomé politiky vymýcení senátorské třídy, která vládla Římu od starobylých dob, proto aby byli eliminováni potenciální rivalové císaře. Čím dál více začali císaři věřit, že armáda je jediným zdrojem moci a soustředili své úsilí na udržení armády za jakoukoli cenu.

Jak bylo soukromé bohatství Císařství postupně konfiskováno nebo zdaněno, odvezeno nebo skryto, ekonomický růst se zpomalil až ke skutečné stagnaci. Navíc, jakmile již bohatí nebyli schopni platit státní účty, břímě nevyhnutelně padlo na nižší třídu, takže i průměrní lidé trpěli zhoršujícími se ekonomickými podmínkami. Jak napsal Rostovtzeff "čím větší byl tlak státu na vyšší třídu, tím nesnesitelnějšími se sta-

ly podmínky pro třídu nižší” (Rostovtzeff 1957:430).

V tomto bodě ve 3. století n. l. se peněžní ekonomika naprosto zhroutila. Nicméně vojenské požadavky státu zůstaly vysoké. Římské hranice byly pod stálým tlakem germánských kmenů ze severu a Peršanů z východu. Navíc bylo nyní každému jasné, že císařova moc a pozice je zcela závislá na podpoře armády. Tudíž v první řadě byly uspokojovány potřeby armády bez ohledu na následky pro soukromou ekonomiku.

S kolapsem peněžní ekonomiky se zhroutil i normální daňový systém. To přinutilo stát přivlastnit si jakékoli prostředky, které potřeboval, a to z jakýchkoli zdrojů. Například potraviny a dobytek byl rekvírován přímo od farmářů. Podobně ostatní výrobci ručili za cokoli, co armáda potřebovala. Výsledkem byl samozřejmě chaos - “permanentní terorismus”, jak to nazval Rostovtzeff (1957:449). Nakonec stát musel přinutit jednotlivce, aby i přesto pokračovali v práci a v produkci.

Výsledkem byl systém, v němž byli jednotlivci přinuceni pracovat na státem určeném místě a vykonávat zaměstnání s malou možností svobody změnit jej či se přestěhovat. Stejně tak zemědělci i jejich děti byli připoutáni k půdě. Podobné požadavky byly vznášeny na všechny ostatní pracovníky a výrobce včetně řemeslníků. I vojáci byli povinni zůstat vojáky po celý život a jejich synové byli nuceni je následovat. Zbývající příslušníci vyšších tříd byli tlačeni k poskytování služeb státu jako například vybírání daní bez toho, že by za to dostali zaplacení. A když výše vybraných daní spadla pod požadavek státu, byli nuceni vyrovnat rozdíl ze svého. Toto vedlo k dalšímu úsilí skrýt zbytky bohatství, které v Císařství zůstaly, zejména mezi těmi, kteří stále ještě nacházeli způsoby, jak zbohatnout. Normálně by oslavovali své nově nabyté bohatství, nyní vyvinuli veškeré úsilí, aby vypadali chudě jako ostatní ze strachu, že by se stali odpovědnými za poskytování služeb státu ze své vlastní kapsy.

***Vytrvalé pronikání státu
do vnitřního chodu
ekonomiky podlomilo
ekonomický růst.***

Vytrvalé pronikání státu do vnitřního chodu ekonomiky podlomilo ekonomický růst. Výsledkem byla zvyšující se feudalizace ekonomiky a totální zhroucení dělby práce. Lidé prchali na venkov a sami hospodařili nebo se připojili k velkostatkům bohatých, které působily v nejvyšší možné míře jako uzavřené systémy, uspokojovaly všechny své potřeby a vůbec neobchodovaly. Mezitím bylo mnoho půdy opuštěno, zůstávalo ladem nebo připadlo státu, jehož špatné hospodaření vedlo k poklesu produkce.

Reformy císaře Diokleciána

Na konci 3. století dospěla situace v Římu do krize. Stát nebyl schopen ani nátlakem získat dostatečné zdroje peněz a byl nucen stále více spoléhat na znehodnocení měny, aby vybral potřebné příjmy. Do vlády Klaudia II Gothica (268-270 n.

l.) se snížil stříbrný obsah denaria na pouhé 0,02 procenta (Michell 1947:2). Následkem toho vylétly ceny do astronomické výše. Například měrice

egyptského obilí, která se prodávala ve 2. století za sedm až osm drachem, nyní stála 120 000 drachem. To svědčí o inflaci 15 000 procent během třetího století (Rostovtzeff 1957:471).

Nakonec bylo v sázce samotné přežití státu. V tento okamžik zasáhl císař Dioklecián (284-305 n. l.). Pokusil se zastavit inflaci dalekosáhlým systémem kontroly cen všech druhů zboží a služeb.¹⁰ Tato kontrola byla ospravedlněna Diokleciánovým přesvědčením, že inflace byla způsobena hlavně spekulací a hamouněním, spíše než znehodnocením měny. Jak uvedl v preambuli ke svému ediktu z roku 301 n.l.:

“Neboť kdo je tak bezcitný a tak nelidský, že nepatří, či spíše nechce patřit, že v obchodech na tržištích i v běžném životě městském nestřídmé ceny tak rozšířeny jsou, že vášeň po zisku bezuzdná umenšena není ani hojnou poptávkou, ani léty úrodnými; že lidé takto obchodující bezpochy-

by neustále plánují kontrolu větru a počasí samotného dle pohybu hvězd, a jsou skutečným zlem, nemohou snést skrápění úrodných lánů deště shůry, které přináší naději budoucí sklizně, protože považují za ztrátu svou, pokud hojnost přichází řízením počasí.” (Jones 1970:310)

Přes skutečnost, že za porušení kontrolovaných cen byl trest smrti, kontrola cen přinesla naprostý krach. Lactanius (1984:11), současník Diokleciána, říká, že bylo prolito mnoho krve kvůli “malému a levnému zboží” a že zboží zmizelo z obchodů. Nicméně “růst cen se ještě více zhoršil.” Nakonec “po mnoha, kteří našli smrt, naprostá nutnost vedla ke zrušení tohoto zákona.”

Avšak další Diokleciánovy reformy byly úspěšnější. Základním kamenem Diokleciánovy ekonomické politiky bylo změnit dosavadní ad hoc rekvírování zdrojů v řádný systém.¹¹ Neboť peníze byly bezcenné, byl nový systém založen na výběru daní ve formě skutečného zboží a služeb, avšak podřízen rozpočtu, takže stát věděl přesně, kolik potřebuje a daňový poplatníci věděli přesně, kolik musejí zaplatit.

Byly udělány pečlivé kalkulace, kolik přesně obilí, oblečení, oleje, zbraní a dalšího zboží je nezbytné k udržení jednoho římského vojáka. Tudiž byly udělány kalkulace celkového množství zboží a služeb, které bude stát potřebovat v daném roce. Na druhou stranu bylo třeba také spočítat, kolik jsou daňoví poplatníci vůbec schopni zboží a služeb poskytnout. To si vyžádalo masové sčítání lidu, ale i zdrojů, zvláště pak zkulturnované půdy. Půda byla roztríděna podle své výnosnosti. Jak to vyjádřil Lactantius (1984:37): “Pole byla měřena hrouda po hroudě, byly počítány vinice a stromy, byly registrovány všechny druhy zvířat a byl zaznamenán každý člen populace.”

Daňová kapacita byla měřena na hlavu, což bylo symbolizováno: jeden muž, jeho rodina, jeho půda a to, co mohli vyprodukovat.¹² Státní potřeby byly měřeny podle

annonů, které představovaly náklady na udržení jednoho vojáka po dobu jednoho roku. S těmito dvěma přesně spočítanými mírami bylo od této chvíle možné mít skutečný rozpočet a daňový systém založený čistě na zboží a službách. Byl ohodnocen majetek, daně v naturáliích byly vybrány, odvezeny a uskladněny pro státní potřeby.

Ačkoli armáda ve vojenském tažení mohla stále podle potřeby rekvírovat zboží a služby, celkový výsledek Diokleciánových reforem byl obecně kladný. Daňoví poplatníci přinejmenším věděli dopředu, co budou povinni zaplatit, spíše než trpět ad hoc konfiskacemi. Rovněž daňové břímě bylo mnohem více rozloženo místo toho, aby padlo jen na některé nešťastníky, tudíž mnoha Římanům se daňové břímě snížilo. A zároveň tím, že se zlepšila dostupnost zdrojů, stát mohl od této chvíle lépe plánovat a vést své vojenské operace.

Aby Dioklecián udržel systém, v němž byli lidé připoutáni ke své půdě, domovu, práci a místu zaměstnání, transformoval dosavadní ad hoc praxi. Pracující byli organizováni do cechů a obchodníci

do sdružení zvaných kolegia. Obojí se de facto stalo orgány státu, které kontrolovaly a řídily své členy, aby pracovali a vyráběli ve prospěch státu.

Pád Říma

Konstantin (308-37 n. l.) pokračoval v Diokleciánově státní kontrole ekonomiky připoutáváním pracovníků a jejich potomků pevněji k půdě či k místu zaměstnání (Jones 1958). Například v roce 332 vydal následující nařízení:

“Jakákoli osoba, v jejímž držení je vazal, který náleží někomu jinému, nejenže musí navrátit svrchu řečeného nájemníka na místo jeho původu, ale také musí na sebe vzít daň z hlavy za tohoto muže za dobu, po kterou byl u něho. Vazalové, kteří pomohou jinému k útěku, mohou být dáni do řetězů a degradováni do otroctví, takže po-

Přes skutečnost, že za porušení kontrolovaných cen byl trest smrti, kontrola cen přinesla naprostý krach.

moci odsouzení k otroctví budou přinuceni splnit povinnosti, které náleží svobodným mužům.” (Jones 1970: 312)

Navzdory tomuto úsilí pokračovalo opouštění půdy a obchod se většinou zastavil (Rostovtzeff 1926). Průmysl se stěhoval do provincií, opouštěl Řím jako ekonomicky prázdnou schránku, která dosud přijímá daně, obilí a další zboží produkované v provinciích, ale sama nic neposkytuje. Římská lůza a oblíbenci císařského dvora nic neprodukovali, nicméně neustále požadovali více, což vedlo k nesnesitelnému daňovému zatížení produktivních tříd.¹³

Padesát let po Diokleciánovi se daňové zatížení přibližně zdvojnásobilo, což znemožnilo malým farmářům žít ze své produkce (Bernardi 1970:55).¹⁴ To vedlo ke konečnému zhroutilu ekonomiky (Jones 1959). Jak to vyjádřil Laktanius:

“Počet příjemců začal převyšovat počet přispěvatelů o tolik, že při zdrojích farmářů vyčerpaných obrovským rozsahem rekvírování začala být pole opuštěná a kultivovaná půda se změnila v les.”

Ačkoli se Konstatin pokusil vzkřísit měnu, následní císaři pokračovali v jejím znehodnocování, což vyústilo opět v inflaci (West 1951). Zcela jasně také císař Julián (360-63 n.l.) odmítl uvěřit, že inflace byla způsobena znehodnocením měny, ale domníval se, že byla způsobena obchodníky, kteří hromadí zásoby. Aby dokázal tento fakt, poslal své vlastní obilné zásoby na trh v Antiochii. Podle Gibbona (1932:801):

“Následky mohly být předvídaný a brzy byly také pocítěny. Císařské obilí bylo koupeno bohatými obchodníky. Vlastníci půdy i obilí zatajili před městem obvyklou nabídku a malé množství, které se objevilo na trhu, bylo prodáno tajně předem za nelegální ceny.”

Ačkoli byl císař varován, že jeho politika nesníží ceny, ale spíše obnoví nedostatek, Julián přesto dále věřil, že jeho politika funguje a obvinil z neúspěchu nevědomost lidí (Downey 1951).

V jiných ohledech byl však Julián osvěcenější. V oblasti daňové politiky ukázal citlivost a vnímavost. Chápal, že hlavním důvodem fiskálních problémů státu je přemrštěná daňová zátěž, která dopadá nestejnoměrně na jednotlivé části populace. Bohatí byli schopni účinně se vyhnout zdanění prostřednictvím legálních i nelegálních prostředků včetně korupce. Naproti tomu obyčejný občan byl bezmocný proti požadavkům neustále brutálnějších výběrčí daní.

Dřívější opatření na ulehčení daňového zatížení byla však neúčinná, protože se dotkla pouze bohatých. Konstantin například hledal možnost ulehčit zatížení zredukováním počtu daňových jednotek - hlav - za které byla daná oblast odpovědná. Ve skutečnosti to znamenalo, že jen bohatí měli nějaké úlevy na daních. Avšak Julián snížením daňové sazby zajistil, že snížení daní pocítili všichni. Usiloval o rozšíření daňové základny zrušením ně-

kterých daňových výjimek, které dostaly některé skupiny, zvláště bohatí, od předchozích císařů (Bernardi 1970: 59, 66).

Přesto příjmy státu setrvaly v nedostatečné výši k udržení národní obrany. To vedlo k dalšímu zvýšení daní, jako například zvýšení daně z obratu z 1 procenta na 4,5 procenta roku 444 n. l. (Bernardi 1970:75). Avšak státní příjmy se postupně scvrkávaly, jak daňoví poplatníci investovali stále více času, úsilí a peněz do schémat daňových úniků. I když tedy daňové sazby rostly, daňové příjmy klesaly a urychlovaly rozklad římské říše (Bernardi 1970:81-3). Stručně řečeno daňoví poplatníci se vyhýbali daním úplným opuštěním společnosti. Velcí a mocní vlastníci půdy schopní vyhnout se zdanění legálními i nelegálními prostředky začali kolem sebe organizovat malé komunity. Malí vlastníci půdy přinucení k bankrotu velkým daňovým zatížením se vydali na milost a nemilost velkým vlastníkům půdy a upsali se k nim jako vazalové, či dokonce jako otroci (otroci pochopitelně neplatí daně). Tento fenomén byl tak rozšířen a ve skutečnosti

***Římská lůza a oblíbenci
císařského dvora nic
neprodukovali nicméně
neustále požadovali více.***

tak poškozoval státní příjmy, že roku 368 n. l. císař Valens vyhlásil za nelegální vzdání se svobody za účelem svěření se pod ochranu velkostatkáře (Bernardi 1970:49).

Nakonec nezbyvaly žádné peníze k placení armády, budování opevnění a lodí či ochraně hranic. Invaze barbarů, které byly závěrečným úderem římskému státu v 5. století, byly v podstatě kulminací tří století úpadku fiskální schopnosti státu bránit sám sebe. Vskutku mnozí Římané vítali barbary jako zachránce z tíživého daňového břemene.

Ačkoli pád Říma se zdá být převratem v historii, na způsob života většiny římských občanů měl malý vliv. Jak to vyjádřil Henri Pirenne (1939: 33-62): "jakmile útočníci skutečně vyhnali římskou vládu, zabydleli se ve vládě sami. V tuto chvíli neměli žádný motiv drancovat, ale spíše se snažili oblastem, které kontrolovali, poskytnout mír a stabilitu. Ostatně čím

Stručně řečeno daňoví poplatníci se vyhýbali daním úplným opuštěním společnosti.

bohatší budou subjekty pod jejich kontrolou, tím větší bude jejich daňová kapacita."

Závěrem lze říci, že pád Říma byl v zásadě způsoben ekonomickým úpadkem, který vyplýval z nadměrného zdanění, inflace a nadmíry regulace.. Vyšší a vyšší daně nedokázaly získat dodatečné příjmy, protože bohatí daňoví poplatníci byli schopni uniknout z těchto daní, zatímco střední třída a její daňová kapacita byla zničena. Ačkoli konečný zánik římské říše na západě (její východní část pokračovala jako Byzantská říše) byla událostí velké

historické důležitosti, pro většinu Římanů to byla úleva.

* **Bruce Bartlett** je ekonom a vědecký pracovník v National Center for Policy Analysis. Je zastáncem teorie strany nabídky a působil také jako poradce prezidenta Reagana. Článek poprvé vyšel v *The Cato Journal*, Ročník 14, číslo 2, Podzim 1994.

** Rozsáhlou referenční literaturu k článku najdete na <http://all.at/rozhledy/>

¹ Ve skutečnosti měl římský občan málo opravdové politické svobody tak jako tak. Jeho moc nespočívala na volbách, ale účasti na shromážděních davů, ačkoli i tam byl občan manipulován bezskrupulozními vůdci, kteří dav využívali ve svůj prospěch. Zvláště v dobách Republiky mohl dav vyzdvihnout či zatratit římského vůdce (Brunt 1966).

² Rostovtzeff (1957: 54, 180, 287); Oertel (1934: 386-7). Jak šel čas tak se rozdíl mezi osobním majetkem císaře a státu stíral. Nakonec mezi tím nebyl žádný významný rozdíl (Millar 1963).

³ Tato část je psána z většiny podle Geoffrey Rickmana (1980: 156-7) a Paula Veyna (1990: 236-7).

⁴ Nárok byl doložen hlavně římským občanstvím, skutečným bydlístem v Římě a byl omezen na muže starší čtrnácti let. Senátoři a vládní zaměstnanci byli z nároku na obilí vyjmuti.

⁵ Základ desátku není jistý, ale musel být přinejmenším volně spojen se schopností zaplatit (Brunt 1981: 161; Goffart 1974: 8).

⁶ Jsou důkazy o tom, že daně v naturáliích zůstaly důležitým zdrojem příjmu i během Císařství, ačkoli formální požadavek byl, že mají být vybrány v hotovosti (Duncan-Jones 1990: 187-98).

⁷ Je třeba mít na paměti, že římská ekonomika byla převážně založena na hotovosti. Úvěr nebyl běžně dostupný a peníze se skládaly především ze zlatých a stříbrných mincí. Proto když stát měl rozpočtový přebytek, způsobilo to okamžité zmenšení nabídky peněz.

⁸ Tato část je psána z většiny podle A. H. M. Jonese (1953).

⁹ Bernardi (1970: 39) k diskusi, jak inflace může způsobit opravdový pokles výběru daní viz Vito Tanzi (1977).

¹⁰ Kompletní edikt je možné nalézt v Graserovi (1940), viz také Kent (1920).

¹¹ Tato část je psána z většiny podle Walbanka (1987); Williamse (1985: 102-39); a Browna (1887).

¹² K diskusi komplexního významu slova hlava viz Walter Goffart (1974: 41-65).

¹³ Aurelio Bernardi (1970: 81) tvrdí, že z ekonomického pohledu zvyšující se úsilí státu vybrat daně oproti zvyšujícímu se úsilí daňových poplatníků vyhnout se nadměrnému daňovému zatížení bylo více tíživé než daně sami.

¹⁴ Na žalostný důsledek vysokého zdanění produkce farem poukazuje fakt, že v tomto období poklesla cena nájmu z půdy a reálné mzdy (Muth 1994)

Spekulační trhy a ekonomická složitost¹

LUDWIG M. LACHMANN (PŘELOŽIL MARTIN ČIHÁK)

Většina příznivců tržního řádu si uvědomuje, že bez ohledu na to, jak úspěšní byli ve své argumentaci v minulosti, vždy nastanou období nových bitův (jako například nyní, po nedávné zvýšené volatilitě na akciových trzích). Čas od času lze očekávat jak intenzivní útoky z akademických kruhů, tak rétorické výpady politiků. Proti těmto útokům a výpadům je nutné se bránit, a je proto třeba mít po ruce vhodnou municí. Důsledná obrana trhu vyžaduje dlouhodobou, pružnou strategii.

V reálném světě není trh jako trh, některé z nich fungují lépe, jiné hůře. Mnohé diskuse o tržní ekonomice v posledních letech byly bohužel vedeny na příliš vysoké úrovni abstrakce a nepřihlížely k očividným rozdílům mezi jednotlivými trhy. Ve velké části těchto diskusí proto spíše než o rozdílné posuzování faktů týkajících se těchto trhů šlo o to, že různí diskutující měli na mysli různé představy, jak trhy fungují. Ti, kdo zapomínají na rozmanitost jednotlivých trhů, se nejen ochuzují o důležitou argumentační zbraň, ale - co je ještě horší - brání svým kolegům a žákům naučit se s takovou zbraní zacházet.

Je především zřejmé, že v současné tržní ekonomice hrají důležitou úlohu spekulativní trhy a že ekonomové by jim měli věno-

vat odpovídající pozornost. Někteří kritizují tržní ekonomiky jsou až obsesivně zaměřeni na její „finanční křehkosti“; jiní ale

mají pocit, že hlubší studium spekulativních trhů by mohlo vést ke zcela odlišným závěrům. Ať je tomu tak nebo tak, není pochyb, že různé trhy jsou charakterizovány různým rozložením tržních sil.

Trhy se liší řadou věcí, které nejsou podstatné pro pochopení tržních sil v je-

jich úplnosti. Rozdíly mezi trhy jsou relevantní jen tehdy, pokud ovlivňují povahu lidského jednání na trzích. Jestliže ale tomu tak je, nemůžeme je zanedbávat, neboť mluvit v takovém případě o „trhu“ nám může stejně tak pomoci, jako zavést nás na scen-

Budu zde rozlišovat mezi spekulativními a „obyčejnými“ trhy. Příkladem „obyčejného“ trhu může být trh se zeleninou, například s kvěťákem nebo s mrkví, v jednom malém městě. Jako příklad spekulativního trhu uvedu současný devizový trh.

Významnou charakteristikou trhu se zeleninou je neměnnost a průhlednost mechanismu nabídky a poptávky, který leží v pozadí fungování tohoto trhu. Hlavním hybatelem je stálý vývoj nabídky, ovlivňovaný sezónními výkyvy. Všichni účastníci trhu jsou buď prodejci nebo kupci,

Rozdíly mezi trhy jsou relevantní jen tehdy, ovlivňují-li povahu lidského jednání na trzích. Pokud ale tomu tak je, mluvit v takovém případě o „trhu“ nás může zavést na scesti.

s výjimkou několika obchodníků, kteří patří do obou táborů. Někteří lidé, obyčejní kupci, mohou pěstovat zeleninu ve svých zahrádkách (a budou to téměř určitě dělat v případě akutního nedostatku), ale jejich chování nemůže výrazně ovlivnit dlouhodobý mechanismus vývoje na trhu. Každý se nachází na jedné straně trhu a dlouhodobě zůstává na této straně. Tržní účastníci sice drží určité zásoby, ale velikost těchto zásob je zhruba úměrná objemu tržního toku, neboť jejich hlavním účelem je plynulost zásobování, nikoli spekulace. Účastníci trhu mají dobré důvody považovat tržní tok za hlavní orientační bod pro posouzení vývoje na trhu.

V tomto případě je zcela oprávněné mluvit o trhu jako o „procesu objevování“. Výrobci, kteří se budou snažit odlišit svůj výrobek od ostatních výrobců, brzy zjistí, zda trh má či nemá rád jejich výrobek. Kupující, kteří mají specifické chutě, musejí najít výrobce, který je bude schopen uspokojit.

Důležité je, že pozornost každého aktéra se soustřeďuje na víceméně stabilní průběh nabídky a poptávky, což poskytuje všem účastníkům společný orientační bod. Všechna dílčí očekávání jednotlivců proto mají k čemu konvergovat.

Spekulační trhy naproti tomu poskytují podstatně odlišný obrázek. Na takových trzích není nic jednoduššího než změnit tržní stranu: dopoledne si můžete měnu koupit, odpoledne ji zase můžete prodat, a druhý den třeba naopak. Byci (spekulanti, kteří očekávají, že cena měny poroste) a medvědi (ti, kteří očekávají, že cena měny klesne) nejsou jednoznačně rozlišenými skupinami. Hranice těchto dvou skupin se utváří znova a znova každým dnem.

Hlavní pozornost všech aktérů na těchto trzích se soustřeďuje na změny cen v průběhu času. Ne každý přitom musí být „spekulantem“ v tom smyslu, že se snaží kupovat a prodávat za různé ceny. Na trhu se obvykle vyskytují také „hedžeré“, kteří se

pouze snaží zajistit finanční pozici, kterou z jiných důvodů zaujímají, proti riziku změn v cenách. Tento úmysl však neznamená, že by se nezajímali o rozdíly mezi současnou a budoucí cenou.

Na takových trzích je každá transakce krokem na cestě do neznáma, přičemž kupující a prodávající vykračují v různých směrech. Budoucnost je nepoznatelná, i když nikoliv nepředstavitelná. Představy budoucnosti na sebe berou podobu očekávání. Různí aktéři mají různá očekávání, neboť lidská představitivost není stejná pro všechny. V jakémkoliv okamžiku proto není trh rozdělen pouze na býky a medvědy, ale také na váhavce a na ty, kteří jsou o svém názoru silně přesvědčeni. Toto rozlišení je důležité, neboť stejný cenový pohyb může například přeměnit přesvědčené medvědy na váhavé, zatímco jiné tržní aktéry může přimět k tomu, aby - byť třeba dočasně - opustili trh.

Divergentní očekávání jsou proto samotnou podstatou současných spekulativních trhů. I když někteří akademičtí ekonomové předpokládají ve svých modelech (konečnou?)

konvergenci tržních očekávání, pravdou je, že bez divergentních očekávání by trhy v reálném světě nefungovaly tak, jak fungují. Nelze si představit, jak by ve světě s konvergentními očekáváními mohlo dojít k transakcím, na které je každý z nás zvyklý.

Na spekulativním trhu se v každém okamžiku cena pohybuje pod vlivem byčích a medvědích očekávání až do okamžiku, kdy je trh zhruba stejnoměrně rozdělen na býky a medvědy. V tom okamžiku dojde k (dočasnému) testu. Trh tím dosáhne, v každém tržním dnu, koordinace divergentních očekávání. To rozhodně není zanedbatelný úspěch. Navíc každý, jehož očekávání se liší od očekávání zobrazených v tržní ceně, může na tomto rozdílu vydělat, pokud vstoupí na trh a začne prodávat či nakupovat.

Co přinese budoucnost a která (pokud

***Nikdo nemá právo
očekávat, že trhy,
skládající se z omylných
lidí, budou schopny
vědět to, co je
nepoznatelné.***

vůbec nějaká) z divergentních očekávání budou nakonec „potvrzena“ budoucími událostmi, to je zcela odlišná otázka. Nikdo nemá právo očekávat, že trhy, skládající se z omylných lidí, budou schopny vědět to, co je nepoznatelné.

Tok nových událostí ovlivňuje každý den plány budoucích aktivit. Vliv neočekávaných událostí na tyto plány musí být znova ohodnocen, čímž dojde ke změně rozložení divergentních očekávání. Očekávání se liší nejen mezi jednotlivými aktéry, ale také v průběhu času.

Vzhledem k těmto pravdám je těžké mluvit o „trhu jako o procesu objevování“, mluvíme-li o spekulacích. Objevit lze jen to, co je, nikoli to, co by mohlo (ale nemuselo) být. Budoucí události mohou být „správně anticipovány“, nelze je však „objevit“ nyní. Z téhož důvodu je nutné vystříhat se zde pojmu „předpověď“ a důsledně používat pojem „očekávání“.²

Jaké poučení si lze vzít z této diagnózy spekulacích? Z toho co jsem uvedl, plyne, že přátelé tržní ekonomiky by měli ve své argumentaci používat pružnější taktiku. Vyhodnocování slabin jakéhokoli trhu by mělo být vedeno především s odkazem na konkrétní charakteristiky tohoto trhu.

Slabiny některých spekulacích, jako například současných devizových trhů, bychom neměli zamlčovat. Připuštění těchto slabin by však ještě nemělo znamenat přiznání existence „selhání trhu“. Definice selhání trhu musí bezpochyby záviset na přesném vymezení jeho primárních a sekundárních funkcí. Dokud spekulacní trh nabízí komukoli, kdo chce provádět „hedžing“, dostatečný objem „krytí“, plní aspoň jednu ze svých funkcí. Obecně platí, že rozsáhlá koordinace divergentních očekávání je bezpochyby důležitou a nenahraditelnou funkcí spekulacích.

Ale co jejich očividné slabiny, jako na-

příklad nadměrná a nepotřebná volatilita cen a obchodovaných objemů, která je tak často pozorována, naposledy v nedávném rozkolísání akciových trhů po celém světě? Trhy se zahraničními měnami například často znesnadňují fungování vývozních odvětví a dovozních obchodů, a to nemluvíme o jejich účincích na zaměstnanost. Kolik z těch ekonomů, kteří v posledních letech brettonwoodského systému argumentovali ve prospěch systému „volně plovoucích měnových kurzů, ovlivňovaných silami nabídky a poptávky“, kolik z nich by trvalo na svých názorech, kdyby předpovídali kolísání dolaru a dalších měn v polovině 80. let?

Spekulacní charakter trhu nemusí být ničím nevyhnutelným. Po dobu celého půlstoletí před první světovou válkou byly měnové kurzy stabilní v režimu zlatého standardu. Návrat ke zlatému standardu se dnes zdá být nereálný; pravděpodobnější je nějaký mezinárodní stabilizační systém, pravděpodobně pod záštitou omlazeného Mezinárodního měnového fondu a podporovaný nej-

silnějšími centrálními bankami. Nejzávažnějším problémem, s nímž by se takový systém musel potýkat, by byl fakt, že kapitálové toky jsou v současnosti (na rozdíl od první poloviny tohoto století) mnohonásobně vyšší než tok fondů souvisejících s dovozem a vývozem zboží a že kapitálové toky jsou schopny vyvolat další kapitálové pohyby čistě spekulacního rázu.

Mezinárodní organizace, která by se dnes snažila stabilizovat měnové kurzy, by musela mít po ruce dostatečné zdroje a musela by být odhodlána vyvážit všechny tyto kapitálové pohyby, což je skutečně hroživě rozsáhlý úkol. Na druhé straně samotná spekulacní povaha dnešních devizových trhů může náhle učinit uskutečnění tohoto úkolu mnohem snazším, než se to dnes může zdát, neboť pokud bude stabilizační organizace vypadat tak silně, že odpudí všechny

Slabiny některých spekulacích, jako například současných devizových trhů, bychom neměli zamlčovat. Připuštění těchto slabin by však ještě nemělo znamenat přiznání existence „selhání trhu“.

spekulační pohyby měnových kurzů, zmenší se spekulační trhy na minimum, neboť je většina současných spekulantů opustí.

Spekulace dokáže zplodit další spekulaci, volatilní trhy zplodí další volatilitu. Takový trh může po určitý čas přilákat mnohé lidi, kteří o něm vědí velmi málo a kteří by jinak ani nesnili, že na tento spekulaci trh vstoupí, pokud by ale nebyly spekulativní zisky tak vysoké, jaké jsou. Protiklad spekulativního trhu a obvyčejného trhu s jeho stabilním mechanismem nabídky a poptávky přímo bije do očí, a to tak moc, že jakýkoliv pokus zmenšit spekulativní trhy tím, že omezíme přístup k nim, by byl marný.

Svět trhů je světem složitosti. Jakýkoliv pokus zjednodušit jej na několik stránek, jak se o to snaží průměrné učebnice, nás s velkou pravděpodobností zavede na scestí. Ekonom na jedné straně nesmí přehlížet excesy a slabiny spekulativních trhů, ale nesmí na ně klást ani nepřiměřený důraz. Má po ruce řadu nástrojů, každý z nich se může hodit, ale s některými je nutné zacházet opatrně. Tržní ekonomika je palác

s množstvím pokojů; vnitřní vybavení některých z nich nemusí zcela vyhovovat vkusu některých zastánců tržního hospodářství, ale pokud se máme postarat o velký počet hostů, bude se hodit každý pokoj.

V době, kdy v různých částech světa roste zájem o tržní hospodářství a snaha pochopit jeho výhody a nevýhody, stojí přátelé trhu před novými úkoly. Ty nemusejí být jednodušší než ty, před nimiž stáli zhruba před třiceti lety, v letech nezájmu a opovrhování. Třicet let zkušeností znamená, že argumenty některých oponentů jsou propracovanější. Také styl obhájců trhu by proto měl získat na jemnosti a jejich argumenty na hloubce.

Nejdůležitější je to, že budou muset zdůraznit rozsah a rozmanitost trhů a jejich způsobů fungování. Každý trh se vyznačuje různým stupněm rovnováhy mezi koordinujícími a diskoordinujícími silami a každá taková rovnováha se v průběhu času mění. Vyvážené ohodnocení silných a slabých stránek trž-

ních sil volá právě po takové perspektivě a právě po takovém vyváženém přístupu.

Je nutné zdůrazňovat rozsah a rozmanitost trhů a jejich způsobů fungování. Každý trh se vyznačuje různým stupněm rovnováhy mezi koordinujícími a diskoordinujícími silami a každá taková rovnováha se v průběhu času mění.

¹ Poprvé otištěno v roce 1988 v Economic Affairs, (Dec-Jan), 7-10 a přetištěn ve sborníku Lavoie, D.: „Expectations and The Meaning of Institutions (Essays in economics by Ludwig Lachmann)“, Routledge, Londýn, 1994.

² V originále „foresight“, neboli předtucha či předpověď. Lachmann naráží na to, že řada ekonomických modelů je založena na předpokladu dokonalé předpovědi („perfect foresight“). Tento předpoklad vyžaduje, aby ekonomičtí aktéři dokonale předvíдали, jaké budou hodnoty ekonomických proměnných v příštích obdobích (pozn. překl.).

Spravedlnost bez soukromého vlastnictví?

Kritická recenze – MARTINA PELIKÁNOVÁ

Úvod a struktura recenze

Dílo *Teorie spravedlnosti* (1971) představuje shrnutí autorových myšlenek, které publikoval v letech 1958 - 1968. John Rawls (nar. 1921) v něm předkládá čtenáři rozsáhlou, komplexní a konzistentní prezentaci vlastní teorie spravedlnosti, kterou staví jako protipól teoriím spravedlnosti utilitaristickým. Autor tak podle vlastních slov polemizuje s Humem, Smithem, Benthamem, Millem a Sidgwickem.

Při vlastním popisu Rawlsovy *Teorie spravedlnosti* jsou hojně využity citace vzhledem k definitorické povaze díla, což je výhodné i z hlediska přesné interpretace a následující polemiky.

Rawlsovo dílo je shrnuto ve třech podkapitolách, které svým členěním odpovídají struktuře vlastního díla - *Předpoklady a principy spravedlnosti*, *Instituce spravedlivé společnosti* a *Závěrečná syntéza*.

Vzhledem k rozsahu a komplexnosti díla jsou v druhé části diskutovány jen ty nejproblematictější Rawlsovy myšlenky s tím, že z důvodu udržení rozsahu této recenze v přijatelném rozsahu je celá řada zajímavých vedlejších myšlenek pouze naznačena.

Polemika se skládá ze dvou podkapitol, kdy první je zaměřena na pojem utilitarismu a druhá se zabývá některými aspekty druhého principu spravedlnosti.

Čtenář v závěru najde dostatek literatury vztahující se k tématu k dalšímu studiu.

1 Shrnutí *Teorie spravedlnosti*

Pro Rawlse je podstatné, že kritikové utilitarismu nedokázali prezentovat systematickou teorii spravedlnosti, ale pouze dílčím způsobem kritizovali některé nedostatky, a proto se on o takové systematické dílo pokusil.

Práce *Teorie spravedlnosti* je rozdělena do tří částí - I. *Teorie*, II. *Instituce* a III. *Cíle*, přičemž každá část obsahuje 3 kapitoly.

1.1 Předpoklady teorie a základní principy spravedlnosti

V I. části nazvané *Teorie* Rawls definuje základní předpoklady své práce. Jedná se především o předmět spravedlnosti, definici utilitarismu, tak jak s ní dále polemizuje. Dále autor definuje podmínky tzv. původního stavu, které jsou nezbytným východiskem pro rozvinutí smluvní společenské teorie v oblasti spravedlnosti. Klíčovými pojmy, se kterými Rawls dále pracuje, jsou „závoj nevědomosti“ („Nikdo především nezná své místo ve společnosti, své třídní postavení nebo svůj sociální status; právě tak nikdo nezná své přirozené vlohy a schopnosti, svou inteligenci a tělesnou sílu apod. ... Kromě toho předpokládám navíc, že smluvní strany neznají ani specifické poměry své vlastní společnosti.“; str. 21) a „racionalita smluvních stran“ („Předpokládám důsledně, že lidé v původ-

ním stavu jsou rozumní. Při volbě principů se každý snaží, jak může nejlépe, prosazovat své zájmy.“; str. 22)

Nejpodstatnější kapitolou první části Rawlsovy Teorie spravedlnosti je kapitola s názvem Principy spravedlnosti. Autor definuje dva základní principy spravedlnosti: „První princip prostě vyžaduje, aby určitá pravidla, totiž pravidla, jež definují základní svobody (jejich definice viz dále), platila pro každého stejně a zaručovala co nejširší svobody, pokud jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro všechny.“ (str. 50). „Druhý princip vyžaduje, aby člověk musel mít z přípustných nerovností v základní struktuře nějaký prospěch. ... Nesmíme ospravedlnit rozdíly v příjmech nebo organizačních pravomocích na základě toho, že nevýhody v jedné určité pozici by byly vyváženy většími výhodami v jiné.“ (str. 50). Přičemž základní strukturou Rawls míní „způsob, jakým významnější společenské instituce rozdělují základní práva a povinnosti a určují rozdělení prospěchu plynoucího ze společenské kooperace. Významnějšími institucemi rozumím politické zřízení a hlavní ekonomické a společenské mechanismy. Tak zákonná ochrana svobody myšlení a svobody svědomí, konkurenční trhy, soukromé vlastnictví výrobních prostředků a monogamní rodina jsou příklady významnějších společenských institucí.“ (str. 19).

Význam spravedlivé základní struktury v Rawlsově pojetí dobře charakterizuje následující citát: „Společenské instituce upřednostňují takto některá výchozí místa vůči jiným. Toto jsou zvlášť velké nerovnosti. Jsou nejenom pronikavé, ale postihují počáteční životní šance lidí. Není však možné, abychom je ospravedlnili tím, že se odvoláme na zásluhy či zaslouženost.“ (Str. 19, *Podtrženo M.P.*)

Druhý princip pak Rawls rozděluje na dvě části. Podle první části, tzv. principu rozdílnosti, mají být sociální a ekonomické nerovnosti „regulovány tak, aby (a) přiná-

šely největší prospěch nejméně zvýhodněným jedincům a (b) byly spjaty s úřady a pozicemi, které jsou za podmínek slušné rovnosti příležitosti otevřeny pro všechny.“ (str. 60). Rawls ještě precizuje pojem základní struktura: „... je veřejným systémem pravidel, který vymezuje formy aktivit, jež vedou lidi k tomu, aby společně produkovali větší množství statků, při nichž by každému člověku byl přisuzován uznávaný nárok na nějaký podíl.“ (str. 61). Druhá část druhého principu spravedlnosti tzv. „Čistá procedurální spravedlnost je naopak charakterizována tím, že neexistuje žádné nezávislé kritérium pro správný výsledek, nýbrž jenom taková korektní nebo slušná procedura, že výsledek je právě tak korektní nebo slušný, ať již je jakýkoliv, jenom pokud tato procedura byla řádně uplatněna.“ (str. 62). Tuto část druhého principu spravedlnosti Rawls nazývá principem slušné rovnosti příležitosti, který „má zajistit, aby systém kooperace byl systémem čisté procedurální spravedlnosti.“ (str. 63).

Souvisejícím pojmem je tzv. primární společenský statek: „Primárními

statky ... jsou tedy věci, o nichž se předpokládá, že by je rozumný člověk chtěl mít.“ (str. 65).

Výše uvedené definice jsou nezbytné pro pochopení celého díla, neboť se již pochopitelně bez vysvětlení v knize opakují a slouží jako základní kameny stavebnice Rawlsovy teorie spravedlnosti a rovněž dokumentují autorův systematický přístup, který prostupuje celou Teorií spravedlnosti.

1.2 Instituce spravedlivé společnosti

Druhou část nazvanou Instituce Rawls rozdělil do tří kapitol, které nesou názvy Stejná svoboda pro všechny, Rozdělování a Povinnost a závazky. Autor v nich rozvíjí na základě definic z první části principy fungování spravedlivé společnosti, přičemž svoji pozornost upírá na politické uspořá-

Čistá procedurální spravedlnost je charakterizována tím, že neexistuje žádné nezávislé kritérium pro správný výsledek.

dání spravedlivé společnosti. Zabývá se otázkou svobody, tolerance a zákonnosti. Základní svobody jsou podle Rawlse svoboda „svědomí a myšlení, osobní svoboda a politická práva.“ (str. 126). Tyto svobody jsou u Rawlse velmi blízké základním lidským právům a je dobré si všimnout, že mezi těmito základními svobodami chybí svoboda dispozice s vlastním majetkem. Tento aspekt bude diskutován dále.

Rawls definuje dále čtyřstupňovou posloupnost uplatňování principů spravedlnosti v tzv. původním stavu. V prvním stupni je vypracována ústava ústavodárným shromážděním, druhým stupněm je zákonodárné stádium, kdy jsou zákonodárství a politické programy posuzovány z hlediska principů spravedlnosti. Ve třetím stupni je posuzována hospodářská a sociální politika a v posledním čtvrtém stupni jsou obecná pravidla aplikována na jednotlivé případy soudci.

Podstatná je i definice rozumného omezení svobody, neboť „... je důležité, abychom rozlišovali mezi jednacím řádem a pravidly omezujícími obsah řeči.“, neboť to mimochodem osvětluje zneužívanou marxistickou poučku o svobodě jako poznané nutnosti, která je často interpretována i ve smyslu omezování svobody jako obsahu řeči a ne jen omezení ve smyslu jednacího řádu.

Významná je rovněž definice sociální spravedlnosti: základní struktura má být uspořádána tak, „aby maximalizovala hodnotu celého systému stejných svobod sdílených všemi lidmi pro nejméně zvýhodněné jedince. To je cílem sociální spravedlnosti...“ (str. 129).

Rawls diskutuje také otázku tolerantnosti vůči netolerantním. Jako nejpodstatnější tvrzení lze z této části uvést toto: „Zdá se, že nějaká netolerantní sekta není oprávněna si stěžovat, je-li jí odpírána stejná svoboda. ... Máme právo si stěžovat jenom na porušení principu, který sami uznáváme.“ (str. 136). Tato varianta kantovského imperativu v politické rovině umožňuje defino-

vat chování vůči agresivním politickým sektám jako jsou např. komunisté, anarchisté nebo extrémističtí ekologové, kteří odmítají základní principy demokratické společnosti, neboť to úzce souvisí se stabilitou společnosti a jejích institucí jako takových.

V kapitole Rozdělování prezentuje Rawls názory na distribuci ekonomických statků. Vzhledem k výše uvedené definici základních svobod bez práva na dispozici majetkem Rawls konzistentně tvrdí, „že mezi tržním hospodářstvím a soukromým vlastnictvím výrobních prostředků neexistují žádné nutné vazby.“ (str. 167) a že „tržní instituce jsou společné kapitalistickým a socialistickým režimům“ (str. 168), čili že „Který z obou těchto systémů a mnoha meziforem nejlépe odpovídá požadavkům spravedlnosti, nelze podle mého mínění předem rozhodnout. ... Tyto otázky nepatří k teorii spravedlnosti.“ (str. 168).

Rawls diskutuje otázku rozdělování pomocí daní a v této oblasti považuje za irelevantní používání užitkových funkcí daňových poplatníků k odůvodnění např. progresivních daní

z příjmu. Klíčové pro smluvní teorii je podle něj vytváření spravedlivých rámcových institucí. Tato diskuse se týká i mezigenerační solidarity.

V poslední kapitole druhé části nazvané Povinnosti a závazky se Rawls zabývá vztahem jedince a spravedlivé společnosti, kdy „nejdůležitější přirozenou povinností z hlediska teorie spravedlnosti je povinnost podporovat a rozvíjet spravedlivé instituce.“ (str. 201).

V této části se také Rawls zabývá otázkou povinnosti dodržování nespravedlivých zákonů, přičemž za východisko ve společnosti, kde se rozhoduje pravidlem většiny, považuje kritérium celkové spravedlnosti základní struktury. Pokud je podle něj právě tato struktura celkově spravedlivá a jen nahodile a jednotlivě vůči jedinci nespravedlivá, má tento jedinec povinnost takováto pravidla dodržovat, ovšem s možností veřejného protestu. S tím sou-

Máme právo si stěžovat jenom na porušení principu, který sami uznáváme.

visí i probíraná otázka občanské neposlušnosti.

1.3 Závěrečná syntéza

Třetí a závěrečná část Teorie spravedlnosti má název Cíle a skládá se ze tří kapitol: Dobro jako racionalita, Smysl pro spravedlnost a Dobro spravedlnosti.

Tato třetí část představuje syntézu částí předchozích a zároveň i vyvrcholení celého díla. Především kapitola Dobro jako racionalita obsahuje některé zásadní premisy fungování spravedlivé společnosti, které lze dle Rawlse považovat za logicky, tedy rozumově odvoditelné. Autor postupně vyvíjí vlastní teorii dobra, která je založena na dostatečně slabých předpokladech, aby byla použitelná.

Důležité je podle Rawlse dobro především ve smyslu životních plánů členů společnosti, tedy že něco je dobré tehdy, jestliže „to má vlastnosti, které si z rozumných důvodů přejeme, aby je tyto věci měly.“ (str. 242). Rawls definuje dobro jako morálně neutrální, neboť

„aby se na pojem morální hodnoty vztahovalo dobro jako racionalita, musí se ukázat, že ctnosti jsou vlastnostmi, které si lidé z rozumných důvodů přejí, aby se u nich navzájem projevovaly, za-stávají-li správné stanovisko.“ (str. 241) a lze tedy říci, že „dobrý je takový člověk, který má v nadprůměrné míře vlastnosti, které si občané z racionálních důvodů přejí navzájem mít.“ (str. 257).

Z toho pak Rawls vyvozuje fakt, „že pro každého člověka je rozumné jednat podle principu spravedlnosti pouze tehdy, budou-li i ostatní lidé tyto principy většinou uznávat.“ (str. 257).

Z hlediska lidského pokroku i vývoje jednotlivce zmiňuje Rawls tzv. Aristotelův princip jako motor neustálého vývoje: „Za jinak stejných okolností lidé rádi uplatňují své (vrozené nebo osvojené) schopnosti a toto potěšení vzrůstá, čím lépe se poža-

dovaná schopnost rozvíjí nebo je složitější.“ (str. 252).

V kapitole Smysl pro spravedlnost se zabývá vznikem morálního citu, úlohou rodičů a autorit obecně. Rovněž se zde zabývá rovností a definuje ji ve smyslu, že „všichni lidé si jsou rovni, znamená říci, že žádný člověk nemá nárok na nějaké přednostní zacházení, pokud pro to nejsou žádné závažné důvody.“ (str. 296).

V poslední kapitole Dobro spravedlnosti se Rawls zabývá podobnou otázkou jako Jaspers [20], když tvrdí, že „kdo se podřizuje nespravedlivým rozkazům nebo napomáhá mravně špatným plánům, nemůže se obecně odvolávat na to, že to nevěděl lépe nebo že vina spočívá výhradně na jeho nadřízených.“ (str. 306).

Polemizuje s Hegelem [18] o soukromé společnosti a rovněž se zabývá závistí.

Rawls však odmítá tvrzení, že „tendence k rovnosti v moderních sociálních hnutích je výrazem závisti. ... Dříve než lze takové tvrzení seriózně vytyčit, musíme ukázat, že kritizovaná forma rovnosti je opravdu nespravedlivá

a musí koneckonců znevýhodnit každého, i ty nejméně zvýhodněné.“ (str. 315).

Rawls tak odvozuje dvoustupňovou teorii dobra, kdy ve slabé teorii je hlavním cílem individuální blaho jednotlivce, což znamená splnění jeho rozumného životního plánu v rámci spravedlivého řádu. Úplná teorie dobra definuje výše zmíněného „dobrého člověka“. Za dobrou společnost pak považuje takovou, která je postavena na zásadách spravedlnosti.

Na samém závěru autor odhaduje optimisticky vývoj do budoucnosti a domnívá se, že s rostoucím blahobytem bude klesat význam materiálních statků a bude se zvyšovat priorita svobody.

Shrme-li tedy, autor postavil konzistentní teorii spravedlnosti a zásad spravedlivé společnosti, která by se měla těmito zásadami řídit. Jeho nesporným přínosem je již na začátku zmíněný definitorický při-

Pro každého člověka je rozumné jednat podle principu spravedlnosti pouze tehdy, budou-li i ostatní lidé tyto principy většinou uznávat.

stup, tzn. poctivá snaha autora logicky stavět svoje argumenty jeden na druhém s maximální snahou o konzistenci a o explicitní vyjádření přijatých předpokladů.

Zvláště vyjmenovávání předpokladů je pro čtenáře přínosem, neboť řada autorů předpoklady svých závěrů neuvádí, ač právě ony jsou určující pro platnost těchto závěrů, případně pro určení podmínek, kdy je možné je akceptovat nebo aplikovat.

Podívejme se však nyní také trochu kriticky na toto obsáhlé dílo. Polemika bude vedena z následujících úhlů - za prvé to bude diskuse o pojmu utilitarismus, za druhé to bude diskuse o druhém principu spravedlnosti a jeho aplikaci.

2 Polemika

2.1 Polemika o pojem utilitarismus

John Rawls si v této knize za hlavní protiklad své teorie spravedlnosti bere utilitaristickou teorii spravedlnosti. Autor však již na začátku poznamenává, že tematika spravedlnosti je u autorů (Hume, Smith, Bentham, Mill), které považuje za své oponenty, značně rozptýlená, ale že tito jmenování k utilitarismu nějakým způsobem patří.

Jako hlavní pilíř utilitaristické teorie si Rawls vybírá princip maximalizace průměrného užitku na jednotlivce, případně princip maximalizace užitku celkového ve společnosti, tedy tezi podle Sidgwicka, „že společnost je správně uspořádána, a tudíž spravedlivá, jsou-li její hlavní instituce organizovány tak, aby zaručovaly největší sumu uspokojení pro celek všech svých jednotlivých členů“ (str. 27). S těmito tezemi polemizuje v rámci celého díla u každého jednotlivého aspektu spravedlnosti, který zrovna probírá.

Autor se výběrem jmen, které k utilitarismu přiřadil, tak do určité pustil do diskuse se skupinou autorů, která je značně

různorodá. Nacházíme v ní minimálně dvě skupiny, které lze svými názory dobře odlišit. Jedná se o klasické liberály první vlny, kteří jsou ve filosofické literatuře označováni jako britští empirici, tedy Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704), David Hume (1711-1776) a Adam Smith (1723-1790).

Všichni tito autoři věnují podstatnou část svého díla uspořádání společnosti a především napětí, které vzniká mezi jednotlivcem a státem, mezi individualitou a kolektivem. Jejich hlavním odkazem je dnes důraz na práva jednotlivce, důraz na pevné ohraničení státu a spoléhání se na spontánní společenské síly, které vznikají tím, když svobodný jedinec sleduje svoje individuální cíle, včetně práva a svobody na dispozici s vlastním majetkem.

Naproti tomu autoři druhé vlny klasického liberalismu, lze-li tak říci, tedy Jeremy Bentham (1748-1832) a John Stuart Mill (1806-1873) a později i Henry Sidgwick

(1838-1900), reprezentují utilitarismus v tom smyslu, jak jej používá Rawls v Teorii spravedlnosti. Ne náhodou právě od Milla pochází dodnes v daňové teorii používaný princip platební schopnosti, který

říká, že jedinci mají mít uloženy takové daně, jaká je jejich schopnost tyto daně platit, zatímco Lockovi a Smithovi je v oblasti daní připisován princip prospěchu, tedy že jedinci mají být zdaněni tak, aby platili částku odpovídající prospěchu, který z veřejných výdajů umožněných výběrem daní získávají ([21], str. 86).

Rawls vypíchl maximalizaci celkové sumy užitku ve společnosti, která podle něj implicitně považuje za akceptovatelné i takové zlepšení celku, které je doprovázeno poklesem užitku některých jednotlivců, neboli jde toto celkové zlepšení zčásti na něčí úkor. Naopak potlačil ve své teorii silný akcent klasických liberálů první vlny na základní lidská práva. V právu na život a na svobodu svědomí, spolčování a projevu je s nimi také Rawls ve shodě, ale v otázce

***Za dobrou společnost
pak považuje takovou,
která je postavena na
zásadách spravedlnosti.***

práva na dispozici s majetkem se s nimi zásadně rozcházejí.

Díky výše uvedené Rawlsově koncentraci na polemiku s principem maximalizace celkového společenského užitku bohužel poněkud ochuzuje své dílo. To je zřetelná slabina a je otázkou, proč Rawls zahrnuje mezi své intelektuální oponenty právě klasické liberály první vlny, jestliže nediskutuje s jejich ústředními myšlenkami, přestože je v podstatě v případě nakládání s majetkem bez vysvětlení zcela neguje.

2.2 Polemika s některými aspekty druhého principu spravedlnosti

Druhou zásadní námitkou proti Rawlsovi je jeho přístup k soukromému majetku. Celý jeho společenský systém založený na dvou základních principech a lidských svobodách je totiž funkční pouze za předpokladu, že právo na majetek je možné v zájmu správného a spravedlivého uspořádání společnosti narušovat. Autor soukromému vlastnictví nedůvěřuje a je velmi obezřetný k jeho koncentraci.

Požadavek na stejnoměrné rozdělení příjmů a majetku, pokud to všem neprospívá, je velmi problematický koncept.

Zopakujeme ještě jednou druhý princip spravedlnosti: „Druhý princip vyžaduje, aby člověk musel mít z přípustných nerovností v základní struktuře nějaký prospěch.“ (str. 50) a připomeňme ještě první princip: „První princip prostě vyžaduje, aby určitá pravidla, totiž pravidla, jež definují základní svobody, platila pro každého stejně a zaručovala co nejširší svobody, pokud jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro všechny.“ (str. 50). Druhý princip je podřízený podle Rawlse prvnímu. Pokud chceme udržet konzistenci těchto tvrzení, je nezbytné, aby právo neboli svoboda volně získávat a disponovat majetkem nebyla obsažena v prvním principu. Pokud by tomu totiž tak nebylo, první princip by automaticky negoval v oblasti majetku druhý princip. Vložný přístup k soukromému majetku Rawls dokumentuje tímto již citovaným tvrzením, a proto jen připomeňme: „Je tedy zřejmé,

že mezi tržním hospodářstvím a soukromým vlastnictvím výrobních prostředků neexistují žádné nutné vazby.“ (str. 167). To je skutečně silné tvrzení a autor jej pouze deklaruje, aniž by se jím nějak zabýval či odkázal na zdroj, kde je tento názor nějakými vědeckými způsoby odvozen a podobně: „Který z obou těchto systémů (miněno kapitalistický nebo socialistický režim - pozn. M.P.) a mnoha meziforem nejlépe odpovídá požadavkům spravedlnosti, nelze podle mého mínění předem rozhodnout.“ (str. 168)

„Všechny základní společenské hodnoty - svoboda a příležitost, příjem a majetek, a sociální základy sebeucty - mají být rozděleny stejnoměrně, pokud nějaké nerovnoměrné rozdělení jedné nebo všech těchto hodnot není k prospěchu nejméně zvýhodněných osob.“ (str. 183). Stejnoměrná neboli rovná svoboda je jasným požadavkem, rovnost příležitostí také, pokud je chápána v tomto smyslu: „rovnost příležitostí myslíme pouhou absencí překážek existujících příležitostí svobodně využívat“ ([28], str. 4) nikoli pokud „máme na

mysli rovnost ve smyslu pozitivní garance stejného rozsahu příležitostí, případně stejného výsledku pro každého.“ [5, tamtéž]. Avšak požadavek na stejnoměrné rozdělení příjmů a majetku, pokud to všem neprospívá, je velmi problematický koncept, který naráží na praktickou potřebu zjistitelnosti tohoto kritéria. Rawls se snaží být pokud co možná nejpraktičtější a snaží se přijímat „měkké“ předpoklady, aby jeho teorie byla použitelná nejen ve speciálních podmínkách, ale problému měřitelnosti v tomto případě nevěnuje pozornost. Jde přitom o zásadní požadavek, neboť tím, že nemůžeme vyžadovaná data zjistit a shromáždit na jednom místě v jeden čas, abychom vyhodnotili, zda existující nerovnosti přinášejí užitek i těm nejméně zvýhodněným členům společnosti, stává se takovéto vyhodnocení předmětem intuice a politického soudu. Pokud tento požadavek ve společnosti

připustíme, připouštíme se stoprocentní jistotou, že vzhledem ke své nemožnosti empirické validace bude zneužit pro konkrétní politické cíle s nebezpečím využití a rozdmýchávání pudové závislosti odůvodněné vznešenou (a teoreticky možná obhajitelnou), nikoli však prakticky použitelnou myšlenkou.

Pravděpodobnost, že totiž někdo nebude dobrovolně souhlasit se snižováním svého majetku, se blíží sto procentům. Tento závažný problém spravedlnosti, kdy je majetek odebrán někomu, kdo jej nabyt pocitvým způsobem a přidělován někomu jinému, který se o něj nezasloužil, Rawls nijak neřeší a nechává toto bílé místo nepopsáno. Jedná se přitom o závažné etické dilema, které se prakticky promítá ve zdůvodňování zdanění. Autor implicitně považuje za samozřejmé a spravedlivé tuto redistribuci provést, aby bylo dosaženo toho, že z existujících nerovností mají prospěch všichni, aniž by se zabýval vyvolanou nespravedlností související s násilnou redistribucí.

Rawls jakoby druhým principem eliminuje nespravedlnost, ale ve skutečnosti se nutně snížení jedné nespravedlnosti musí kompenzovat nespravedlností danou použitím nezbytného násilí na redistribuci pocitvě nabytého majetku. Požadovat však po Rawlsovi tuto analýzu by zřejmě znamenalo, že by se autor dostal ze svého hlediska do neřešitelného dilematu. Autor tedy nadřadil druhý princip a o tomto problému nemluví. Bylo by od něj ovšem pocitivější, kdyby se s tímto problémem pokusil ze své pozice vyrovnat a ne se mu vyhnout, neboť jiné problémy autor diskutuje zevrubně a s maximální pocitivostí.

Diskuse by byla zajímavá právě z toho ohledu, že pro zajištění existence jakékoli společnosti je existence výběru daní nezbytná. Tento problém lze detailněji prostudovat např. v [6]

Rawls si je vědom, že nerovnosti nejsou

pouze majetkové, ale podobně jako Hayek vidí, že jedinci se od sebe geneticky liší, rodí se do různých společenských situací včetně rodinných, které nemohou ovlivnit, a proto je mu jasné, že tyto nerovnosti nemá smysl se pokoušet odstraňovat a vytvářet jakousi pomyslnou startovní čáru pro všechny. „Důsledná aplikace principu slušných příležitostí požaduje, abychom posuzovali lidi nezávisle od vlivů jejich společenského postavení. Jak dalece bychom však měli tuto tendenci prosazovat? (§46). Máme tedy rodinu odstranit? Sama o sobě a ve spojitosti s určitým prvenstvím se orientuje myšlenka rovných příležitostí tímto směrem. V celkovém kontextu teorie spravedlnosti je však toto zaměření mnohem méně urgentní.“ (str. 298)

V situace, kdy je majetek potřeba nějakým způsobem redistribuovat, aby bylo dosaženo vyšší míry spravedlnosti, nezbývá než použít násilí.

3 Závěr

Prvním problémem je Rawlsovo zahrnutí některých autorů do kategorie utilitarismu (ve smyslu maximalizace celkového společenského užitku), přestože jejich příslušnost k tomuto směru je sporná.

Pokud shrneme nejvážnější výtky týkající se druhého principu, je to nemožnost jeho empirické validace v praxi, nutnost vynětí svobody disponovat s vlastním majetkem z prvního principu z důvodů udržení konzistence celé teorie a vynechání diskuse o nutném násilí, pomocí kterého je soukromý majetek redistribuován a poměrování jeho spravedlnosti v případech (drtivá většina), kdy je redistribuován násilně majetek nabyt pocitivě a spravedlivě.

Třetím problematickým okruhem je pak Rawlsův ambivalentní a značně nevšimavý vztah k uspořádání tržních mechanismů (kapitalismus/socialismus), které tvoří podstatnou část svobodné a spravedlivé společnosti.

Výše uvedené výtky vůči Rawlsovi a jeho Teorii spravedlnosti jsou poměrně závažné, ale nelze nezmínit, že autor diskutuje

problémy jinde málo probírané, jako jsou např. mezigenerační solidarita, občanská neposlušnost nebo detailním způsobem analyzuje aristotelský princip pokroku, což jsou pasáže, které jsou bez jakýchkoli pochybností velmi přínosné stejně jako jeho důraz na podporu institucí spravedlivé společnosti a je-jich ochranu proti totalitním sektám.

Autor celkově vychází z liberálních pozic a svoboda je pro něj ústřední pojem a je škoda, že v případech, kde ji omezuje (svoboda dispozice soukromě vlastněného majetku), se nezabývá analýzou takových omezení právě na spravedlnost.

Přečtení této knihy nelze než doporučit při vědomí výše uvedených omezení. Každému hloubavému čtenáři se zájmem o uspořádání společnosti jistě pomůže minimálně vybrousit diskusi na tématech, která nebývají často diskutována v tak komplexním a souhrnném pojetí jako u Rawlse.

* Rawls, J.: *Teorie spravedlnosti*, Praha, Victoria Publishing 1995

Literatura

- [1] Anzenbacher, A.: *Úvod do etiky*, Praha, Zvon 1994
- [2] Anzenbacher, A.: *Úvod do filosofie*, Praha, SPN 1991
- [3] Buchanan, J.M.: *Hranice slobody - medzi anarchiou a Leviatanom*, Bratislava, Archa 1996
- [4] Burke, E.: *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno, CDK 1997
- [5] *Český liberalismus*, Praha, Torst 1995
- [6] Ditz, G. W.: *Protestantská etika a tržní hospodářství*, In: *Liberální ekonomie - kořeny euroamerické civilizace*, 1993, Praha, Prostor, s. 5
- [7] Friedman, M.: *Kapitalismus a svoboda*, Praha, H&H - Liberální institut 1994
- [8] Fromm, E.: *Mít nebo být?*, Praha, Naše vojsko 1994
- [9] Fromm, E.: *Strach ze svobody*, Praha, Naše vojsko 1993
- [10] Fukuyama, F.: *Konec dějin*, In: *150000 Slova*, Praha, Svoboda 1990
- [11] Hamilton, A., Madison, J., Jay, J.: *Listy federalistů*, Olomouc, Votobia 1994
- [12] Havel, V.: *Do různých stran*, 2. vydání, Praha, Lidové noviny 1990
- [13] Havel, V.: *O lidskou identitu*, 3. vydání, Praha, Rozmluvy 1990
- [14] Hayek, F.A.: *Cesta do otroctví*, Praha, Academia 1989
- [15] Hayek, F.A.: *Kontrarevoluce vědy*, Praha, Liberální institut 1994
- [16] Hayek, F.A.: *Osudná domyšlivost*, Praha, Slon 1995
- [17] Hayek, F.A.: *Právo, zákonodárství a svoboda*, díl I.-III., Praha, Academia, 1991
- [18] Hegel, G.W.F.: *Základy filosofie práva*, Academia, Praha 1992, §182-187
- [19] Hume, D.: *Zkoumání o lidském rozumu*, Praha, Svoboda 1995
- [20] Jaspers, K.: *Otázka viny*, Mladá fronta, Praha 1992
- [21] Kubátová, K., Vitek, L.: *Codex Bohemia*, Praha 1997
- [22] Kinkor, J.: *Trh a stát - k čemu potřebujeme filosofii*, Praha, Svoboda 1996
- [23] Klaus, V.: *Obhajoba zapomenutých myšlenek*, Praha, Academia 1997
- [24] *Liberální ekonomie - kořeny euroamerické civilizace*, Praha, Prostor 1993
- [25] Locke, J.: *Druhé pojednání o vládě*, 2. vydání, Praha, Svoboda 1992
- [26] Matějů, P.: *Více rovnosti, nebo více rovných příležitostí*, Mladá fronta dnes, 1997, 23.2.1998, str. 8
- [27] Mises, L.: *Human Action*, 3. revidované vydání, Chicago, Illinois, USA, Contemporary Books, Inc. 1990
- [28] Münich, D.: *Rovnost příležitostí*, Svobodné rozhledy, 1997, podzim 1997, číslo 2, str. 4 a následující
- [29] Musgrave, R., Musgraveová, P.: *Veřejné finance v teorii a praxi*, Praha, Management Press 1994
- [30] Nisbet, R.: *Konzervatismus: sen a realita*, Praha, Občanský institut 1993
- [31] Novak, M.: *Duch demokratického kapitalismu*, Praha, Občanský institut 1992
- [32] Pavlík, J.: *Liberalismus a filosofie*, Pravý úhel, 1997, č. 3/97, str. 2
- [33] Popper, C.: *Bída historicismu*, Praha, ISE 1993
- [34] Popper, C.: *Otevřená společnost a její nepřátelé I.-II.*, Praha, ISE 1994
- [35] Rádl, E.: *Utěcha z filosofie*, Praha, Svoboda 1994
- [36] Scruton, R.: *Krátke dějiny novoveké filozofie*, Bratislava, Archa 1991
- [37] Scruton, R.: *Slovník politického myšlení*, Brno, Atlantis 1990
- [38] Scruton, R.: *Smysl konzervatismu*, Brno, Torst 1994
- [39] Störig, H.J.: *Malé dějiny filosofie*, Praha, Zvon 1991
- [40] *The Economics of Liberty*, Auburn, Alabama, USA, Ludwig von Mises Institute 1990
- [41] *The Freedom Philosophy*, New York, USA, The foundation for Economic Education, Irvington-on-Hudson 1988

Přání mas

PAVEL KOHOUT

Také máte blbou náladu? Také vám čeští politikové připadají neschopní a zkorumpovaní, novinové zprávy povrchní a nepřesné a záplava stupidních seriálů na komerčních televizních programech vám působí žaludeční potíže?

Existují na světě země, jejichž obyvatelé takovéto problémy nemají. Podívejme se například na stát, který se od roku 1989 oficiálně jmenuje Myanmar (v češtině se stále používá název Barma). Pro poučení čtenářů uvádíme ukázkou z listu *The New Light of Myanmar* (*Nové světlo Barmy*) ze dne 1. prosince 1998, který je jediným anglicky psaným barmským deníkem.

Čtenáři musí být jasné, že Barma (nebo Myanmar, chcete-li) je pod vedením osvědčené vojenské vlády (v jejímž čele stojí generálplukovník Than Shwe a generálmajor Khin Nyunt) na nejlepší cestě stát se nejšťastnější zemí na světě. Jde to i bez voleb, bez svobodného tisku a bez stupidních amerických seriálů. Jenom ti zlí neokolonialisté kdyby neustále nepodvraceli ... A což teprve jejich pomahači z řad Národní ligy pro demokracii, která měla tu drzost, že vyhrála v roce 1990 dosud poslední demokratické volby. Nebýt jejich rozvratné činnosti, dosahoval by barmský HDP jistě již dávno mnohem vyšších hodnot než 700 dolarů na hlavu.

Přání mas

Zápis ze schůze vyjadřující mínění lidu

(Hpa-an, stát Kayin, 22. 10. 98)

- Zabezpečit již dosaženou stabilitu a mír v zemi
- Zabezpečit již dosažený pokrok v hospodářské, bytové politice a v zásobování lidu potravinami a ošacením
- Udržet a posílit jednotu lidu v rámci budovatelské práce ve prospěch země
- Prostřednictvím národního cítění a hrdosti rozhodně odporovat snahám neokolonialistů o podvracení naší země a o podniknutí bezprávné agrese v době, kdy vláda je v rukou lidu
- Rozhodně oponovat pomlouvačné kampani vedené Národní ligou pro demokracii (NLD) a její vůdkyní Aung San Suu Kyi, která rozšiřuje rozvracečskou propagandu v době, kdy v zemi vládne pořádek a klid a kdy všichni občané mají možnost těžit z dosaženého pokroku
- Postavit NLD mimo zákon z důvodu neustálého porušování zákonů a kutí zákulisních piklů společně s neokolonialistickými skupinami, jejichž cílem je přivést národ do bídy a neštěstí
- Bojovat proti buňce NLD v Hluttaw (známé jako Gang deseti), která se snaží svrhnout národ do propasti neštěstí, a rozdrtit ji.
- Deportovat Suu Kyi, která uráží zemi a národ a která je chráněna zahraničními diplomaty zneužívajícími svůj statut
- S konečnou platností odstranit Suu Kyi a NLD, které neustále jednají proti zájmům lidu a jejichž cílem je vyvolat anarchii a nepokoje v zemi.

Svobodné rozhledy vycházejí díky soukromé podpoře

**Také Vy můžete svým dílem přispět k šíření *Svobodných rozhledů*
(a ještě ušetřit na daních!*)**

Vážení čtenáři,

vydávání *Svobodných rozhledů* je soukromou iniciativou usilující o liberálně-konzervativní diskusi, jejímž cílem je poskytovat občanům fundovaný argumentační podklad pro jejich postoje k společenským a politickým tématům. Věříme, že budoucnost naší země leží v rukou aktivních občanů, kteří jsou svobodní ve svém konání a rozhodování. Na tomto úkolu se můžete aktivně podílet i Vy!

Obracíme se proto na všechny sympatizanty našeho úsilí k podpoře naší činnosti formou DOBROVOLNÉHO PŘÍSPĚVKU na tisk a distribuci.

Zároveň uvítáme jakékoli Vaše nápady a tipy na soukromé nadace, firmy či jednotlivce, kteří by mohli různou formou významněji přispět k podpoře naší aktivity.

Vaše redakce

Svobodné rozhledy vycházejí díky čtenářům, jako jste Vy!

Pro Váš kontakt s námi využijte jakoukoli formu dle údajů uvedených v tiráži.

Váš dobrovolný příspěvek na šíření *Svobodných rozhledů* je možno **zaslat bankovním převodem z Vašeho účtu přímo nebo poštovní poukázkou (typu A) na bankovní účet 125484176/5100**, Název účtu: S.P.O.R. Pro úhradu ze zahraničí použijte SWIFT CODE: INBACZPP, Bank Address IPB a. s., Senovazne náměstí 32, Prague 1, CZ.

Vaše příspěvky budou určeny výhradně na úhradu tisku a distribuci *Svobodných rozhledů*. O použití příspěvků Vás rádi, na základě požádání, informujeme. Všem, kteří přispějí na šíření *Svobodných rozhledů* jmenovitě poděkujeme vždy v některém z dalších čísel.

*Jak přispět na vydávání a šíření *Svobodných rozhledů* a ještě ušetřit na daních - návod:

Zaměstnanci a podnikatelé - fyzické osoby (příjmy dle §6 a §7 zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů):

Pokud je Váš příspěvek na šíření *Svobodných rozhledů* vyšší než 1000,- Kč nebo vyšší než 2% Vašeho daňového základu (§15 odst. 8) zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů ve znění pozdějších předpisů platného pro zdaňovací období roku 1999), můžete o něj snížit Váš základ daně a to nejen v případě, že podnikáte, ale i tehdy, když máte pouze příjem ze závislé činnosti, tedy ze zaměstnání. Informujte tedy Vaši mzdovou účetní, aby Vám snížila Váš daňový základ! Nejvýše lze odečíst 10% z Vašeho základu daně.

Právnícké osoby zřízené za účelem podnikání - firmy:

Pokud je Váš příspěvek na šíření *Svobodných rozhledů* vyšší než 2000,- Kč Vašeho upraveného daňového základu (§20 odst. 8) zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů ve znění pozdějších předpisů platného pro zdaňovací období roku 1999), můžete o něj snížit Váš upravený základ daně. Nejvýše lze odečíst 2% z Vašeho upraveného základu daně.

Knižní tituly nabízené Liberálním institutem

Knihy vycházející v roce 1999

Frédéric Bastiat - Co je vidět a co není vidět

Ve sbírce esejů slavného francouzského ekonoma, filosofa a žurnalisty, která je uvedena obsáhlou studií doc. Jana Pavlíka, nalezneme mimo hlavního eseje *Co je vidět a co není vidět*, který dal název celé sbírce, také slavné eseje *Petice výrobců svíci*, *Dva systémy etiky*, *Obchodní bilance* a výňatek z Bastiatovy hry *Protekcionismus aneb Tři konšelé*. Kniha je obhajobou svobodného trhu a dokazuje nesmyslnost argumentů politiků, kteří se snaží regulovat a přerozdělovat.

180 stran, doporučená prodejní cena 165 Kč,-

Josef Šíma (ed.): Roger Douglas - Tvůrce nejúspěšnější hospodářské reformy XX. století

Kniha zachycuje návštěvu sira Rogera Douglase, bývalého ministra financí Nového Zélandu, který byl tvůrcem jeho úspěšné liberální reformy v druhé polovině 80. let. Přednášky, diskuse a rozhovory s Rogerem Douglassem ukazují, jak se má provádět reforma, kterou nemá potkat stejný osud jako nepovedenou reformu českou.

100 stran, doporučená prodejní cena 100,- Kč

Henry Hazlitt - Ekonomie v jedné lekci

Ekonomie v jedné lekci je klasické dílo slavného ekonoma, filosofa a žurnalisty Henry Hazlitta, které se stalo bestsellerem v mnoha zemích světa. Jasným a srozumitelným jazykem jsou v knize představeny základní principy ekonomie, jejich aplikace do oblasti hospodářské politiky a reakce na kritiky tržního hospodářství z řad většinové keynesiánské obce. Kniha je vhodná také jako středoškolská učebnice ekonomie nebo jako úvodní vysokoškolský ekonomický text.

230 stran, doporučená prodejní cena 199,- Kč

F. A. Hayek - Soukromé peníze aneb proč zrušit centrální banku

Věhlasná kniha nositele Nobelovy ceny za ekonomii ukazuje, jakým způsobem funguje vydávání peněz ve svobodné společnosti, a přesvědčivě dokazuje, že je na čase vrátit i produkci - pro hladné fungování ekonomiky tak nenahraditelné komodity - peněz z rukou státního monopolu v podobě centrální banky zpět do rukou trhu.

cca 140 stran, předpokládaná prodejní cena 135,- Kč

Ken Schoolland - Podivuhodná dobrodružství Jonatána Gullibla

Kniha Kena Schollanda, která se stala celosvětový bestsellerem, je smyšleným příběhem o putování hlavního hrdiny Jonatána Gullibla po zemi, která trpí nesvobodou. Tato zem má všechny neduhy moderního státu blahobytu a hlavní hrdina postupně odhaluje všechny jeho vnitřní rozpory.

cca 100 stran, předpokládaná prodejní cena 90,- Kč

Josef Šíma (ed.) - Trh v oblasti bezpečnosti a obrany

Kniha se skládá ze tří esejů, které ukazují, jak se vyvíjela myšlenka ryze tržní společnosti, ve které všechny služby včetně poskytování obrany, bezpečnosti a vymáhání spravedlnosti budou poskytovány trhem a nikoli teritoriálním státním monopolem. Na průkopnický esej Gustave de Molinariho z roku 1849 navázal na přelomu 50. a 60. let 20. století Murray N. Rothbard a detailní fungování celého systému ryziho tržního hospodářství rozpracoval v 90. letech Hans-Hermann Hoppe. Všechny tři přelomové práce jsou doplněny studií Josefa Šímy o vývoji francouzské *laissez faire* tradice, která vyústila v Molinariho práci, a základech moderního amerického libertariánského myšlení.

cca 100 stran, předpokládaná prodejní cena 110,- Kč

!!! objednejte si časopis LAISSEZ-FAIRE - nikde se o svobodě a trhu nedozvíte více !!!

Chcete-li získat více informací o Liberálním institutu a jeho aktivitách včetně informací o časopise LAISSEZ-FAIRE a možnostech získání výrazných slev na nabízené knižní tituly, ke kterým opravňuje členství v Klubu přátel liberální literatury,

nalistujte si naše stránky na internetu

<http://www.ecn.cz/liberal>

nebo nás kontaktujte na tel. 02/29 60 60.

Liberální institut, Spálená 51, 110 00 Praha 1, Liberal.institut@ecn.cz

Jedním z nejživotascopnějších ekonomických omylů je přesvědčení, že technika v čistém důsledku plodí nezaměstnanost. Tisíckrát poražena, vždy se tato myšlenka opět zvedla z popela zapomnění, opět silná a mocná. Kdykoliv nastane dlouhodobá masová nezaměstnanost, znovu je obviňována technika. Tento klam je stále základem mnoha odborářských praktik. V jádru věříc, že odbory mají pravdu, veřejnost buď tyto praktiky toleruje, nebo je příliš zmatená na to, aby si uvědomila, že se sama mýlí.

Pokud se budeme striktně držet logických souvislostí, přesvědčení, že technika způsobuje nezaměstnanost, nás dovede k absurdním závěrům. Nejenže bychom způsobili nezaměstnanost každým dnešním technologickým zlepšením, ale museli by s tím vším začít již primitivní lidé při prvé snaze ulevit si od nekonečné dřiny a lopoty.

HENRY HAZLITT
(1894-1993)